

Magnus Gulbrandsen, Elisabeth Hovdhaugen og Bjørn Stensaker

Betydningen av organisering for faglig utvikling av Høgskolen i Østfold

© NIFU STEP Studier av innovasjon, forskning og utdanning
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Arbeidsnotat 11/2006
ISSN 1504-0887

For en presentasjon av NIFU STEPs øvrige utgivelser, se www.nifustep.no

Forord

Høgskolen i Østfold har igangsatt et arbeid for å vurdere hvordan skolens realfag kan organiseres og lokaliseres. Bakgrunnen for dette arbeidet er både den nasjonale politiske satsingen på realfag i alle ledd i opplæring og utdanning ("Realfag naturligvis"), en ambisjon om å realisere det potensial som Høgskolen i Østfold har på realfagsfeltet, samt å initiere en debatt om hvordan faglig organisering på et mer generelt grunnlag kan bidra til å utvikle høgskolen videre på utdannings-, forsknings- og innovasjonsfeltet.

Som et ledd i denne prosessen har høgskolen bedt NIFU STEP utarbeide et notat som mer generelt beskriver hvordan organisering kan brukes for å generere faglig utvikling, men også de problemer og utfordringer som dette kan medføre. Notatet er utarbeidet av Magnus Gulbrandsen, Elisabeth Hovdhaugen og Bjørn Stensaker, med sistnevnte som prosjektleder. Per Hetland har lest en tidligere versjon av notatet og kommet med verdifulle innspill.

Oslo, mars 2006

Petter Aasen
Direktør

Innhold

1	Innledning	5
1.1	Problemstillinger og organisering av notatet.....	5
1.2	Data og metode.....	6
2	Betydningen av organisering for faglig fornying.....	8
2.1	Behov for faglig fornying?	8
2.2	Noen kulturelle og organisatoriske erfaringer og utfordringer ved samlokalisering.....	9
2.3	Konsekvenser av enkeltcampus versus flercampusløsninger.....	11
2.4	Oppsummering	13
3	Betydning av organisering for innovasjon og eksternt samarbeid	14
3.1	Samspill med eksterne aktører	14
3.2	Samspill basert på forskning	16
3.3	Samspill basert på utdanning.....	18
3.4	Oppsummering	21
4	Betydningen av organisering for studentrekruttering og læringsmiljø	23
4.1	Rekruttering og frafall	23
4.2	Studenttilfredshet.....	25
4.3	Faktorer som kan påvirke rekruttering og frafall	29
4.4	Byer som studiesteder	31
4.5	Oppsummering	32
5	En avsluttende drøfting.....	33
5.1	Eksisterende faglig samarbeid internt og eksternt.....	33
5.2	Synspunkter og holdninger til fremtidig organisering, lokalisering og FoU- samarbeid.....	34
5.3	Beslutningsalternativer og argumenter.....	36
	Referanser	42

1 Innledning

Høgskolen i Østfold har igangsatt et arbeid for å vurdere hvordan skolens realfag kan organiseres og lokaliseres. Bakgrunnen for dette arbeidet er både den nasjonale politiske satsingen på realfag i alle ledd i opplæring og utdanning ("Realfag naturligvis"), en ambisjon om å realisere det potensial som Høgskolen i Østfold har på realfagsfeltet, samt å initiere en debatt om hvordan faglig organisering på et mer generelt grunnlag kan bidra til å utvikle høgskolen videre på utdannings-, forsknings- og innovasjonsfeltet.

Høgskolen har tidligere nedsatt en intern arbeidsgruppe som spesielt har arbeidet med å innhente synspunkter fra de nåværende avdelinger ved høgskolen om potensielle samarbeids- og organiseringsformer. Denne gruppen hadde imidlertid ikke anledning og ressurser til å gå dypere inn i problematikken knyttet til faglig organisering på et mer generelt grunnlag, og heller ikke trakk utredningen veksler på erfaringer og kunnskap om tilsvarende prosesser ved andre høyere utdanningsinstitusjoner i inn- og utland. Høgskolen har derfor bedt NIFU STEP utarbeide et forslag til et prosjekt hvor slike problemstillinger mer generelt kan belyses. Foreliggende utredning har derfor ikke et spesielt fokus på realfagene, selv om problemstillingene som notatet drøfter også er relevant for disse.

1.1 Problemstillinger og organisering av notatet

Det er spesielt tre områder som synes sentrale for høgskolen å få vurdert i denne sammenhengen:

- Betydningen av organisering for å skape flerfaglige, solide og dynamiske fagmiljøer
- Betydningen av organisering for å bedre samarbeidet med eksterne fagmiljøer og omgivelsene inkludert næringslivet
- Betydningen av organisering for å bedre studentrekruttering og etablere attraktive læringsmiljøer

I forhold til nevnte problemstillinger, er foreliggende notat organisert som følger:

I forhold til den første problemstillingen har den tidligere arbeidsgruppen påpekt at kunnskapen om hva som stimulerer til flerfaglige, solide og dynamiske fagmiljøer ikke er entydig, og at man her er inne på svært komplekse problemstillinger. Dette er NIFU STEP enige i. I kapittel 2 diskuteres problemstillingen derfor ut fra de erfaringer andre institusjoner har gjort i forhold til tverr- og flerfaglighet, og den eventuelle synergien dette har bidratt til. Et sentralt punkt er også det forhold at Høgskolen i Østfold er en nettverksinstitusjon der det er interessant å vurdere i hvilken grad faglig samarbeid er betinget av samlokalisering eller andre former for faglig organisering. Samtidig vet man også at etablert faglig samarbeid og det etablerte faglige fokus legger mange føringer på fremtidig forskningssamarbeid og forskningsorienteringer.

Den andre problemstillingen relateres til hvordan organisering også kan være et virkemiddel til å bedre høyskolens eksterne relasjoner – både til næringsliv og til offentlig sektor. I kapittel 3 trekkes det inn ulike kunnskapskilder for å belyse denne problemstillingen. På forsknings- og innovasjonssiden er det ikke minst viktig å kartlegge hva som synes å være sentrale betingelser for et nærmere samspill mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv/offentlig sektor, og erfaringer knyttet til ”best practice” på feltet. Ikke minst vises det til at næringslivet i enkelte regioner kan være for svakt utviklet til å fungere som et grunnlag for et vekstkraftig samspill, og at et alternativ dermed kan være å satse på nasjonale ”nisjer” i stedet for.

I kapittel 4 poengteres det at studentrekruttering og etablering av attraktive læringsmiljøer i dag ikke bare er et faglig spørsmål, men kan i økende grad også ses på som viktig for utdanningsinstitusjonene overlevelse. Sviktende rekruttering kan ha alvorlige konsekvenser for økonomien til en gitt høyskole. Å øke kunnskapen om hva som tiltrekker studenter, hva studenter synes er viktige dimensjoner i forhold til å trives, og hva som eventuelt hindrer frafall i studiene, er derfor naturlige faktorer å vurdere som en del av en problemstilling som omhandler faglig utvikling. Analysen omhandler her institusjonsstørrelse, disiplin- og fagforskjeller, samt betydningen av beliggenhet (byer som studiested). Analyser knyttet til rekruttering, studenttilfredshet og frafall kan ikke minst si noe om hvorvidt det eksisterer noen mer generelle faktorer knyttet til organiseringsvariabelen som påvirker studentenes holdninger og atferd i studiesammenheng.

I kapittel 5 vil de ulike delanalysene over trekkes sammen i en mer overordnet diskusjon knyttet til spørsmålet om bestemte måter å organisere virksomheten på kan ha ulike konsekvenser for henholdsvis utdannings-, forsknings- og innovasjonssiden, der dagens samarbeidsmønster og ansatte og studenters holdninger og ambisjoner på dette feltet også oppsummeres.

1.2 Data og metode

Gitt prosjektets omfang og tidsbegrensninger baseres analysene i notatet i hovedsak på eksisterende datakilder og databaser, litteraturgjennomganger, samt tidligere relevante prosjekter som er gjennomført av NIFU STEP. Høyskolen i Østfold har i tillegg bidratt med data og informasjon knyttet til mer spesifikke regionale forhold, og NIFU STEP har også hatt tilgang til en spørreundersøkelse utført av MMI for Fredrikstad Utvikling (MMI 2005).

I forhold til problemstillingene som tas opp i dette notatet, har det til tider vært vanskelig å identifisere studier og forskning som eksakt omhandler disse, spesielt i forhold til de to første problemstillingene (intern organisering/næringslivskontakt).

Litteraturgjennomgangen har derfor inkludert studier av både institusjonelle fusjoner, flercampusorganisering i etterkant av fusjoner, samt organisasjons- og innovasjonsstudier i

høyere utdanning mer generelt. Dette betyr at en del av de funn og resultater som formidles ikke alltid er direkte overførbare til de problemstillinger som opptar Høgskolen i Østfold.

2 Betydningen av organisering for faglig fornying

2.1 Behov for faglig fornying?

Høgskolen i Østfold har initiert en prosess som tar sikte på å stimulere til faglig fornying. Et sentralt virkemiddel i denne sammenhengen er hvordan man best kan organisere sin virksomhet. Behovet for faglig fornying og et sterkere fokus på FoU synes da også å være tilstede ved høgskolen. En oversikt fra 1998 viste eksempelvis at man ved Høgskolen i Østfold samarbeidet mindre med kolleger enn gjennomsnittet av norske høgskoler (Kyvik & Skodvin 1998:161)¹. Man hadde også mindre FoU-samarbeid med universiteter enn hva den gjennomsnittlige høgskole hadde. Samtidig hadde man ved Høgskolen i Østfold et mer utstrakt samarbeid med utenlandske institusjoner enn gjennomsnittet, samt at FoU-samarbeidet med næringslivet også var så vidt over det normale for en statlig høgskole.

Høgskolen i Østfold har i dag en avdelingsstruktur og en lokalisering som i stor grad er historisk betinget, og hvor det har skjedd få endringer siden etableringen av høgskolen i 1994. Dette har bidratt til at dagens avdelinger har svært forskjellig størrelse (se tabell 1). Dette forholdet, sammen med en separat lokalisering, kan ha stor betydning for avdelingenes evne til å håndtere ulike oppgaver. Ikke minst vil svært små avdelinger gjerne ikke ha den faglige og administrative kapasitet som trengs for å kunne operere som mer selvstendige og strategiske enheter i faglig sammenheng (Kyvik 1996).

Tabell 1: En oversikt over avdelinger, ansatte, studenter og lokalisering ved Høgskolen i Østfold.

Avdeling/enhet	Adresse	Ansatte	Studenter
Helse- og sosialfag	Fredrikstad, Kråkerøy	106	1.277
Akademi for scenekunst	Fredrikstad, Gamlebyen	12	25
Ingeniørfag	Sarpsborg, Valaskjold	45	321
Lærerutdanning	Halden, Remmen	89	1.411
Informasjonsteknologi	Halden, Remmen	40	378
Samfunnsfag og fremmedspråk	Halden, Remmen	45	868

¹ En ny FoU-undersøkelse knyttet til de statlige høgskolene gjennomføres i løpet av våren 2006 i regi av NIFU STEP.

2.2 Noen kulturelle og organisatoriske erfaringer og utfordringer ved samlokalisering

Ulik avdelingsstørrelse og separat lokalisering kan ha betydning for faglig kontakt på tvers av faggrensene. Resultatene fra evalueringen av høskolereformen på 1990-tallet antydde ikke minst at fusjonene mellom tidligere uavhengige høyskoler skapte et bredere, mer flerfaglig og tverrfaglig studietilbud, der de mest vellykte sammenslåingene fant sted der hvor høyskolene var geografisk nære eller samlokaliserte. Geografisk avstand synes å tendere til å forsterke de eventuelle kulturelle, sosiale og faglige spenninger som gjerne eksisterer i en høyere utdanningsinstitusjon (Kyvik 1999: 299). Det kan derfor antas at samlokalisering innen en høyskole vil kunne ha en generell positiv effekt i forhold til faglig fornying. Vi vet bl a at FoU-samarbeid med kolleger innen samme høyskole er den mest vanlige formen for FoU-samarbeid i Norge (Kyvik & Skodvin 1998: 107). Ser man på en del av de resultater som evalueringen av høskolereformen dokumenterte, synes høyskoler som er geografisk spredt på flere studiesteder å ha noe lavere undervisningssamarbeid med andre avdelinger, samt noe lavere grad av FoU-samarbeid med andre avdelinger enn høyskoler som er samlokaliserte (Kyvik 1999: 303). Forskjellene er likevel ikke veldig markante. På samme måte er også fellesundervisning mer vanlig i samlokaliserte enn i geografisk atskilte høyskoler. I en dybdestudie av Høyskolen i Telemark fant Norgård og Skodvin (2002) imidlertid at geografiske forhold alene ikke forklarer faglig integrasjon eller mangel på sådan. Eksistensen av faglige møteplasser for etablering av faglig og sosial kontakt er i denne sammenheng mer sentralt. Muligheten for å etablere slike møteplasser kan til en viss grad sies å være avhengig av geografisk avstand, men samtidig eksisterer det studier som viser at fraværet av faglige møteplasser også kan forklare manglende faglig samarbeid ved samlokaliserte læresteder (Harman 2000). En viktig premis i forhold til en eventuell samlokalisering er imidlertid at en slik prosess i stor grad synes avhengig av at samlokaliseringen skjer frivillig der alle parter har en interesse i å få til integrasjon og faglig fornying (Mulvey 1993).

Et sentralt punkt i forhold til faglig fornying er de forskjeller man vet eksisterer innen den enkelte høyskole i forhold til FoU-arbeidet. Den enkelte utdanning/avdeling og det enkelte individ, kan ha svært forskjellig syn både i forhold til hva FoU er, og det utviklingspotensialet som eksisterer på dette feltet (se også Kyvik & Skodvin 1998: 154). Som en illustrasjon på forskjellene viste evalueringen av høskolereformen at nesten en tredjedel (27 prosent) av høyskolene vektla utviklingsarbeid i sin FoU-tid, nesten en tredjedel drev med anvendt forskning (28 prosent), men 22 prosent prioriterte grunnforskning. I tillegg var det også en del som drev med utredningsvirksomhet, kunstnerisk utviklingsarbeid, forsøksvirksomhet og lignende (Kyvik 1999: 120). En tilsvarende spennvidde dokumenteres også i den siste FoU-oversikten fra høyskolen (Høyskolen i Østfold 2004B). Det er med andre ord snakk om til dels store kulturforskjeller mellom fag, utdanninger og enkeltpersoner i hvordan de oppfatter FoU-arbeid, og at samlokalisering ikke nødvendigvis vil overvinne slike hindringer.

Dette bringer oss over til et annet forhold som bør nevnes i forhold til en eventuell faglig gevinst knyttet til samlokalisering, nemlig den interne organiseringen av høgskolene, og de avdelings- og disiplinærskiller som i dag eksisterer. Det kan nemlig stilles spørsmål om effekten av samlokalisering optimaliseres ved kun å samle eksisterende avdelinger, eller om faglig fornying i enda større grad kan oppnås gjennom eventuelle endringer i avdelingsstrukturen. Færre og sammenslåtte avdelinger kan ha et potensial for økt kvalitet i forhold til faglige ”fellesaktiviteter” – og da spesielt utdanningsvirksomheten. Det er flere årsaker til dette: For det første kan flere fagfolk koples til undervisning og forskning slik at man ikke blir så avhengig av enkeltpersoner. For det andre ved at man lettere kan etablere en ”kritisk masse” som kan danne grunnlag for faglig diskusjon og utvikling av nye satsingsområder. For det tredje har størrelse på fagmiljøet mye å si i forhold til den formelle godkjenningen av master-(og PhD)grader som skjer i NOKUT-regi. Antall vitenskaplig ansatte og kompetansen er sentralt element ved fremtidig ekstern akkreditering av slike studier. Store avdelinger synes derfor å ha flere fordeler enn ulemper når det gjelder å kunne bidra til kvalitet på og utvikling av utdanningsvirksomheten.

Avdelingsstørrelse kan imidlertid ha en mer tvetydig betydning når det gjelder forskning og utviklingsarbeid. I mange fag er forskning oftest knyttet til enkeltindividers interessefelt, og der fellesskapet kan bety mindre. En slik individualisering av forskningen har i mange miljøer bidratt til det som den amerikanske utdanningsforskeren Bill Massy kaller en ”uthult kollegialitet” der store fagmiljøer kan bidra til å skape enda større avstand mellom forskernes interessefelt (Massy 1996). Store fagmiljøer betyr også ofte at nye initiativer og endring er vanskeligere å få til, der ”entreprenørskapet” følgelig kan bli skadelidende. Kyvik (1998) har med utgangspunkt i en litteraturgjennomgang antydnet at utredninger og politiske dokumenter i Norge gjerne spesifiserer en kritisk minstestørrelse for universitetsinstitutter til 15-20 personer. Samtidig finner han gjennom egen forskning at det ikke er noen sammenheng mellom instituttstørrelse og publiseringsvirksomhet (Kyvik 1998: 19). Tvert imot finner han at institutter som er mindre enn 15-20 personer gjerne har et personale som er mer fornøyd med det faglige miljøet. Samtidig finner han store disiplinforskjeller – der mer individualistiske fagfelt gjerne er fornøyd med små institutter (humaniora), mens det motsatte er tilfelle for mer kollektivt organiserte og samarbeidende fagfelt (naturfag) – et funn som antyder at en sammenslåing av realfag ved Høgskolen i Østfold kan ha positive effekter i forhold til de faglig ansatte.

Samtidig kan store fagmiljøer også legge en helt annen tyngde bak faglige satsinger, de kan lettere finne og sette av ressurser til forarbeid med forskningssøknader og stimuleringsiltak, og har flere innsatsfaktorer som kan bidra til at strategiske satsinger følges opp over tid. Et siste poeng er at færre og større avdelinger kan bidra til å øke den institusjonelle innflytelsen knyttet til virksomheten ved at det blir færre beslutningsarenaer og dermed enklere for den institusjonelle ledelsen å følge opp enkeltavdelinger på en lettere måte. På den måten innebærer en endring i avdelingsstrukturen i retning av færre og større enheter en måte å skyve beslutningsansvaret/innflytelsen ”oppover” i

organisasjonen. Dette kan ha stor betydning for muligheten til å tenke strategisk på et institusjonelt nivå. Forskning viser imidlertid at hvis strategitenkningen innebærer at det kollegiale innslaget i beslutningsprosessene blir redusert til fordel for soloutspill/politiske prosesser, så bidrar ikke dette til større grad av kvalitet og effektivitet (Smart, Kuh & Tierney 1996).

En sentral utfordring i forhold til faglig fornying er erkjennelsen av at en slik fornying ikke skjer bare fordi man endrer høgskolens organisering. Skal FoU-aktiviteten løftes betyr det at man ved høgskolen også må utvikle tanker om og en strategi for hvordan denne virksomheten skal utvikles. Ofte synes man ved høgskoler i Norge å ”abdisere” i forhold den overordnede FoU-tenkningen, der man heller ”responderer” på de statlige initiativer som tas på feltet (Larsen & Prøitz 2005).

2.3 Konsekvenser av enkeltcampus versus flercampusløsninger

Eksisterende studier peker generelt på at flercampusorganisering i høyere utdanning er en svært problematisk og utfordrende organiseringsform (Skodvin 1999; Harman 2000). Ofte vil studenter og ansatte ha vanskeligheter med å oppfatte egen campus som en del av en større organisasjon, og problemer med mangel på mobilitet og motivasjon for å utnytte mulighetene en flercampus (nettverks-)organisering gir, er typiske sett i et internasjonalt perspektiv (Prøitz 2001). I denne situasjonen har institusjonens sentrale ledelse en nøkkelrolle for å stimulere til endring. Hvorfor man mislykkes med denne organiseringsformen kan ofte tilbakeføres til problemer med styring og ledelse av disse institusjonene (Massingham 2001).

Sammenslåinger av ulike fagmiljø til encampusløsninger er imidlertid heller ikke uproblematiske. Internasjonale erfaringer viser at på kort sikt øker konfliktnivået, samt at de faglige utviklingsmuligheter reduseres hvis eksempelvis sammenslåingen skjer mellom fag og disipliner som i utgangspunktet står langt fra hverandre i perspektiver og fokus (eksempelvis mellom typiske ”universitetsfag” og ”høgskolefag”) (Harman 2000). Dette problemet synes imidlertid mindre relevant i forhold til Høgskolen i Østfold der en eventuell samlokalisering ikke ville aksentuere et slikt skille i særlig grad. Samtidig er det viktig å understreke at fusjoner i høy grad er dynamiske prosesser der de faglige utviklingsmuligheter en samlokalisering/sammenslåing kan åpne for er det forhold som det faglige personalet gjerne vektlegger i et mer langsiktig perspektiv (Skodvin 1999B; Harman 2000; Hatton 2002).

I forhold til flercampusløsninger synes graden av faglig komplementaritet mellom campusene å være ansett som en fordel (Beerens 2004). Faglig komplementaritet (utfyllende, men ikke direkte konkurrerende kompetanse) synes å være en faktor som har positiv effekt på faglig samarbeid i etterkant av en sammenslåing (Beerens 2004). Denne tenkningen synes eksempelvis å ha fått stort gjennomslag ved Høgskolen i Hedmark, der man for tiden arbeider for å strømlinjeforme den faglige profilen på de ulike studiestedene

i fylket (se Prøitz 2005A). Forklaringer på at komplementaritet synes å ha positiv effekt kan være at partene i liten grad bruker energi på å slåss om det samme faglige revir, og at sammenslåingen dermed representerer en mulighet for å oppnå faglige målsettinger som man i liten grad kan oppnå på egen hånd (Lang 2002). Har man samme utdanning på flere steder innebærer dette langt større komplikasjoner enn hvis hver campus har en mer markant profil.

Samtidig kan komplementaritet også kan bety faglig konservatisme, der ”gamle” fag og gamle former for disiplinorganisering i liten grad blir utfordret og kan leve uforstyrret i den nye institusjonen. Hvis en samlokalisering i Østfold skal bli noe mer enn summen av de gamle institusjonene kreves det derfor at det tas en del faglige grep som kan føre til kombinasjoner av flere faglige tradisjoner. Faglig komplementaritet fordelt på flere campus innebærer også et annet dilemma for lærestedet. Med samme utdanning på flere steder utnytter man fordelene ved nettverksorganisering der en fanger opp studenter der ”de er”, i den livssituasjon de befinner seg i, samt at man makter å holde på den lokale tilhørigheten. Problemet er å etablere et sterkt faglig miljø som kan utnytte den samlede kompetanse som finnes spredt på ulike campus (Manningham 2001). Ser man på hvordan det nylig etablerte Mittuniversitetet i Sverige håndterer denne problemstillingen, er stor grad av valgfrihet i emner og moduler et sentralt grep, samtidig som man ønsker å tilrettelegge for økt bruk av teknologi som muliggjør fjernundervisning (Mittuniversitetet 2004). Det kan også være relevant å nevne at læresteder i USA har tradisjon for å etablere ulike former for ”Graduate Schools” som fungerer som en selvstendig faglig overbygning for studenter på høyere grad, og ikke minst for det vitenskapelige personalet innenfor ulike fagtradisjoner, organisatoriske enheter og på ulike campus (se også Lauglo et al 2004).

Ikke overraskende betinges vellykkede flercampusløsninger av de økonomiske rammebetingelsene for den sammenslåtte institusjonen (Harman 2000). Faglig samarbeid er i stor grad avhengig av fysiske møter – både når det gjelder studenter og ansatte – og der det påløper kostnader for å kunne realisere dette. En utfordring for flercampusorganiserte læresteder er dermed å etablere økonomiske rammebetingelser som kan realisere samarbeid over geografiske skillelinjer, både når det gjelder infrastruktur (transport, logistikk, informasjon) og på individnivå (ressurser til faglig utvikling). Erfaringer viser at samlokalisering isolert sett i liten grad bidrar til økonomiske innsparinger (Prøitz 2001; 2005A; Massingham 2001).

En norsk studie indikerer at geografisk avstand mellom campus ikke trenger å ha stor betydning for administrasjonens størrelse (Skodvin 1999B). Derimot synes geografisk avstand å ha betydning for administrasjonens oppbygning. Atskilte campus betyr ofte en liten sentraladministrasjon og større administrasjon på avdelingsnivå. Internasjonale studier tyder på at sammenslåinger har positiv betydning for infrastruktur (oppgradering og kvalitet) og bedre studietjenester overfor studentene. Høyest sannsynlig har dette sammenheng med administrative stordriftsfordeler knyttet til koordinering av arbeidsinnsatsen på dette feltet (se også kapittel 4).

Etablering av nye studier og nye koplinger mellom eksisterende fag reiser i tillegg utfordringer i forhold til forutsigbarhet og planlegging. I etterkant av Kvalitetsreformen rapporterer mange ansatte og studenter at forutsigbarheten og muligheten til å planlegge hverdagen er blitt vanskeligere fordi fag er blitt splittet i mindre moduler med innleveringer som ofte overlapper. Igjen vil fysisk avstand mellom ulike campus være et forhold som ytterligere vil kunne forverre muligheten til planlegging og gjennomføring av nye aktiviteter. Dette punktet er også av stor betydning for forskningsbetingelsene ved Høgskolen i Østfold. Studier har gjentatte ganger vist at sammenhengende tid til forskning er en stor utfordring, og en bedre planlagt studiehverdag vil kunne være et vesentlig bidrag i så måte.

2.4 Oppsummering

- Hvorvidt samlokaliseringer er vellykket eller ikke avhenger ofte av ansattes motivasjon på forhånd. Et positivt utgangspunkt vil ofte gi positive resultat
- Størrelse på fagmiljøer har noen fordeler i forhold til kvaliteten på strategiske satsinger, sikring av kvaliteten på utdanningen (mindre sårbart miljø), men har mer tvetydige effekter når det gjelder forskning.
- Mange høyskoler er ”ytre” styrt når det gjelder FoU, og har i mindre grad klart å utmeisle en egen langsiktig FoU-strategi
- Flercampusinstitusjoner som oppfattes som vellykkede er ofte kjennetegnet av faglig komplementaritet, høy ledelsesinvolvering på sentralt nivå, samt gode økonomiske rammevilkår
- Studier av nettverksinstitusjoner har så langt gitt lite konkret kunnskap om hva som er ”beste praksis” for å stimulere til god forskning og utdanning. Et problem er at flercampusinstitusjoner gjerne har valgt svært ulike organisasjonsløsninger innen og på tvers av campus, noe som kompliserer muligheten til å generalisere

3 Betydning av organisering for innovasjon og eksternt samarbeid

I dette kapitlet beskrives hvordan organisering i vid forstand kan få betydning for arbeidet med ”den tredje hovedoppgaven” – med vekt på bidrag i næringslivets innovasjon og samarbeid med eksterne aktører. Diskusjonen er basert på ulike rapporter, artikler og bokkapitler, særlig Gulbrandsen (1995, 2003), Gulbrandsen & Larsen (2000) og Gulbrandsen & Smeby (2005). I denne litteraturen finnes også mer tabeller og statistikk, som er utelatt i dette kapitlet. Generelt scorer Høgskolen i Østfold midt på treet når det f.eks. gjelder å motta forskningsmidler fra næringslivet. Rundt tre prosent av høyskolesektorens forskningsutgifter blir betalt av næringslivet, mot om lag syv prosent for universitetene. Det er særlig NTNU og Universitetet i Stavanger, samt et par av høyskolene med store ingeniørutdanninger (bl.a. Gjøvik, Vestfold), som trekker opp statistikken.

3.1 Samspill med eksterne aktører

Et naturlig utgangspunkt for diskusjonen er den såkalte ”triple helix”-modellen (eller trippelspiral-modellen, jf. bl.a. Etzkowitz & Leydesdorff 2000). Denne modellen postulerer at regional innovativ utvikling, spesielt innenfor høyteknologiske næringer, nesten alltid skjer i et nært samspill mellom næringsliv, høyere utdanningsinstitusjoner samt lokale og regionale myndigheter. Casestudier har vist at dersom en av sektorene ikke ”er med på laget”, vil det være svært vanskelig å skape de arenaer for beslutningstaking og satsing som skal til for at en slik utvikling lykkes. Dette betyr at satsinger på å bedre samspillet mellom høyskoler/universiteter og regionalt næringsliv, bør involvere lokale og regionale myndigheter (kommuner og fylker) – i tillegg til at bedrifter og eventuelle andre virksomheter som representerer ”brukerne” av forsknings- og utdanningstjenester, må være aktive. I mange norske regioner er myndighetenes engasjement en utfordring – norske byer og kommuner har tradisjonelt vært lite opptatt av nærings- og innovasjonspolitik, og de rår kanskje heller ikke over gode virkemidler for å fremme det.

I det norske forskningssystemet er det en formell arbeidsdeling ved at høyskolene har et særskilt ansvar for å dekke behov og knytte kontakter til næringslivet i sine regioner, mens universitetene har et nasjonalt ansvar. Dette har vært presisert i flere forskningsmeldinger, og vil nok i utgangspunktet være uproblematisk for de fleste av høyskolene: mange av dem har en god del slike relasjoner allerede. Men dette skillet skaper likevel to store utfordringer.

For det første er mange av regionene små, særlig hvis man tenker seg regioner på størrelse med fylkene (eller enda mindre), siden de statlige høyskolene er definert noenlunde samsvarende med fylkesgrensene. I mange tilfeller vil fylket være for lite til å danne et godt grunnlag for samspill mellom en høyskole og næringslivet i regionen. Av denne grunn er det nå blitt meget vanlig at høyskolene satser på å skape utdannings- og forskningstilbud

som henvender seg til bestemte bransjer og samfunnsområder nasjonalt. Dette stiller selvsagt krav til at fagmiljøet har god kompetanse, en viss størrelse (ikke for avhengig av enkeltpersoner) og et godt kontaktnettverk, men også til at høyskolen evner å gjøre de faglige og budsjettmessige prioriteringer som skal til for å bygge opp enkelte nisjer hvor man er nasjonalt ledende. Mange høyere utdanningsinstitusjoner har en struktur og en tradisjon innenfor ledelse som gjør det vanskelig å prioritere bestemte områder, spesielt hvis det betyr at noen områder må prioriteres helt bort. Samtidig er det nettopp denne evnen til å være ”entreprenøriell” og ”proaktiv” som kjennetegner mange av verdens ledende universiteter (Clark 1998).

Den andre store utfordringen ved den regionale oppgaven til høyskolene er nok at næringslivet i regionene er svært forskjellig. Evalueringen av brukerstyrt forskning på slutten av 1990-tallet viste at forskjellene er enorme når det gjelder bedrifters tradisjon, kompetanse og kapasitet for å drive eget forsknings- og utviklingsarbeid (FoU) og/eller samarbeide med andre om FoU (jf. Hervik & Waagø 1997). Mange undersøkelser viser videre at det ofte er mye større kulturforskjeller (og mye mindre betalingssevne hos brukeren) i samspill mellom høyere utdanningsinstitusjoner og små- og mellomstore bedrifter (SMBer). Høyskolene er med andre ord priggitt den næringsstrukturen som finnes regionalt, dersom de skal ha en rent regional orientering. Som nevnt over, er det imidlertid mange eksempler på at lærestedene søker å bygge opp nasjonale nisjeområder.

Det kan legges til at større industribedrifter gjerne har forbindelser til den lokale høyskolen som tilbyr ingeniørutdanning (og i noen tilfeller andre utdanninger), samt til de tunge nasjonale kompetansemiljøene som i svært mange tilfeller vil være SINTEF/NTNU i Trondheim. Her er landets største oppdragsmiljø innenfor teknologiske fag, og NTNU er dominerende i utdanningen av sivilingeniører. I utgangspunktet betyr dette at høyskoler med et godt forhold til næringslivet i sin region, ofte også har et nært forhold til Trondheimsmiljøene. Sammen kan man tilby spesialtilpassede utdanninger og påbygging for utdanningstilbud som finnes lokalt.

En annen viktig aktør i lærestedenes nettverk er nærliggende forskningsinstitutter. Her er ofte forholdet nært, f.eks. i Tromsø, Trondheim og Stavanger, for ikke å snakke om en rekke kjente utenlandske universiteter med store offentlige laboratorier ved campus. Instituttene spiller en rolle både i forhold til å knytte kontakter mellom lærestedet og brukere i privat og offentlig sektor, og i forhold til å skape forskningsmiljøer i regionen med en viss tyngde. Mobiliteten er gjerne høy, og det er vanlig at forskere har bistilling ved lærestedet/instituttet. Siden institutter ofte har en annen organisasjon, har de gjerne en mer effektiv og fleksibel administrasjon som er velegnet til å ta på seg oppdrag, noe også lærestedet kan dra nytte av. For instituttene selv kan det være et konkurransefortrinn at de har et nært forhold til en høyere utdanningsinstitusjon, fordi deres oppdragsgivere dermed kan få tilgang til relevante kandidater. Men igjen er det stor forskjell mellom høyskolene i hvor stor grad de har forskningsinstitutter i sin nærhet.

For mange av fagmiljøene i UoH-sektoren er det ikke næringslivet som er den primære eksterne ”brukeren” eller samarbeidspartneren, men snarere helsevesenet eller andre deler av offentlig sektor. Omfanget av samspill mellom partene varierer nok fra fagmiljø til fagmiljø. I mange utdanninger er praksiselementer integrert (f.eks. sykepleiere og lærere), noe som betyr at det er et godt utgangspunkt for samarbeid om å utvikle nye former for samspill. I den videre diskusjonen kan det være nyttig å skille mellom samspill som dreier seg om forskning og samspill som dreier seg om utdanning.

3.2 Samspill basert på forskning

UoH-institusjoner søker ulike typer forskningssamarbeid med eksterne aktører av en rekke ulike årsaker. Aller viktigst er tilgangen på forskningsmidler – både direkte fra en partner eller oppdragsgiver og indirekte fra forskningsråd og andre finansieringskilder som i en del tilfeller stiller krav om næringslivssamarbeid i sine forskningsprogrammer. En del samarbeider også for å få tilgang på utstyr, data ”fra virkeligheten” og som ledd i et ønske om å være samfunnsnyttig og å bidra til at kandidatene får seg interessant arbeid når de er ferdige med studiet. I noen tilfeller leder dette til at lærestedet satser på å kommersialisere egne forskningsresultater gjennom patentering og etablering av nye bedrifter. Sannsynligvis er det bare relativt velstående og store læresteder som klarer å gjøre slike aktiviteter av et visst omfang. Undersøkelser viser at også bedrifter har ulike motiver for å inngå samarbeid, og de viktigste er:

- Tilgang til spisskompetanse/høy faglig kvalitet. Mange bedrifter er representert i en rekke land og har relativt god oversikt over hvem som utgjør de beste fagmiljøene på bedriftens kjerneområder. Dette vil være aktuelle partnere for foretakene.
- Tilgang til støttekompetanse. De fleste bedrifter ønsker å ha det man kaller ”kjernekompetanse” innomhus, mens man i større grad kan være tilbøyelige til å kjøpe forskningstjenester som ligger på siden av kjernekompetansen. For mindre bedrifter kan det være aktuelt å kjøpe ulike former for testing og utprøving som man ikke har utstyr/kompetanse til å gjøre selv.
- Tilgang til grunnleggende forskning. En del bedrifter ønsker å holde kontakt med grunnleggende forskningsmiljøer for å få med seg hva som rører seg på forskningsfronten for å kunne henge med i eventuelle nye radikale utviklingstrekk på deres virksomhetsområde.
- Tilgang til assistanse i spesielle situasjoner. For mange bedrifter er det ikke alltid så lett å forutsi fluktasjoner i arbeidsmengde innenfor teknologiutvikling og forskning, og det kan i perioder være nødvendig å sette ut deler av arbeidet til andre aktører.
- Tilgang til kandidater. Selv om dette i utgangspunktet ikke er direkte knyttet til forskningssamarbeid, er det svært mange eksempler på at bedrifter inngår ulike avtaler om forskningssamarbeid med universiteter og høyskoler for å få tilgang til dyktige kandidater, f.eks. innenfor teknologi, naturvitenskap og økonomisk-administrative fag.

- Tilgang til offentlige midler. Som for UoH-institusjonene, stilles bedrifter i en rekke tilfeller overfor krav til samarbeid med offentlige forskningsmiljøer for å kunne motta støtte fra EU, Forskningsrådet og andre aktører. SkatteFUNN-ordningen er utformet slik at skattefradraget for bedriftene blir dobbelt så høyt om de samarbeider med et ”godkjent FoU-miljø” fremfor å gjøre all forskningen selv.

Hovedhinderet for forskningssamspill er først og fremst ulike kulturer, ulike tidshorisonter og ulike kompetanser. Dersom representanter for næringslivet mangler grunnleggende forståelse av og respekt for hva et universitets/en høyskoles hovedoppgaver er, vil det nok være vanskelig å få til reelt samarbeid. Det samme gjelder i motsatt retning; representanter for UoH-institusjonene må forstå og respektere bedriftenes situasjon og rammebetingelser. Slike kulturforskjeller er oftest størst i forhold til små foretak og næringer med lavt formelt kompetansenivå.

Det finnes en rekke organisatoriske mekanismer som er skapt for å bedre forholdet mellom sektorene. En del UoH-institusjoner har et forbindelseskantor til næringslivet eller til omverdenen generelt, dvs. en kontakt for ekstern virksomhet som vil kunne videreformidle henvendelser til riktig fagperson. Universitetsinstitutter er sjelden svært oversiktlige eller forståelige for utenforstående som kommer fra hierarkiske organisasjoner. Samtidig bør det nevnes at dette med forbindelseskantor var spesielt populært på 1980-tallet, og at mange læresteder senere har gått bort fra det. Årsaken er nok først og fremst at de helt sentrale forbindelsene mellom universiteter og omverdenen allerede finnes på individnivå, og at det sjelden er bruk for en ekstra administrativ støtteavdeling på dette punkt.

Forskningsparker (som også kan ha mange andre navn, f.eks. teknologiparker, næringsparker osv.) er et annen populært tiltak for å fremme kontakt mellom bedrifter og UoH-institusjoner. Her er tanken at en slik park – som regel et landområde i nærheten av et universitet eller en høyskole – vil kunne trekke til seg bedrifter og/eller bedrifters FoU-laboratorier, som siden vil kunne interagere med forskere ved lærestedet. Noen av de mest vellykkede forskningsparker i verden, f.eks. i Cambridge i Storbritannia, Grenoble i Frankrike og ved Stanford i USA, er initiert av universitetet. I Norden er Universitetet i Oulu regnet som et suksesseksempel. Her har de lokale og regionale myndigheter vært spesielt aktive, og sammen med universitetet er det startet tre ulike forskningsparker som har fokus på forskjellige bransjer. I den eldste av dem, som har hovedfokus mot elektronikk, er det nå flere hundre bedrifter. Her har parkens ledelse vært spesielt kompetent i forhold til å samle bedriftene om faglige aktiviteter og i forhold til å kunne bidra med råd knyttet til ledelse, markedsføring og eksport – områder hvor mange teknologibedrifter har store utfordringer.

Samtidig må det nevnes at forskningsparker slett ikke alltid er noen suksess, i alle fall ikke hvis man skal måle det i form av økonomisk inntjening eller skaping av nye arbeidsplasser. Forventningene til parkene har nok i mange tilfeller vært for store, i tillegg til at utenlandske erfaringer viser at det kan ta flere tiår før en forskningspark ”slår gjennom”. Det er

få nordiske parker som har maktet å trekke til seg særlig mange bedrifter fra andre regioner og land (man har f.eks. ikke klart dette ved Høyteknologisenteret i Bergen eller Forskningsparken i Oslo). I stedet har man forsøkt å fylle parkens lokaler med ”egne” bedrifter, dvs. nystartede foretak som ofte er basert på forskningen ved en UoH-institusjon eller basert på ideer fra studenter og ansatte derfra. Størsteparten av foretakene rundt det regionalt orienterte Universitetet i Oulu er av denne typen.

Det viktigste virkemiddelet for å fremme vekst i slike foretak, er nok det som kalles for en ”inkubator” eller en ”bedriftskuvøse”. I praksis er dette rimelige lokaler for nystartede bedrifter, gjerne koblet sammen med spesielle kurs og rådgivning for slike foretak (skrivning av forretningsplan m.m.). Ofte er det en glidende overgang mellom en forskningspark og en inkubator, og/eller sistnevnte utgjør en del av lokalene til parken. I samme omgang kan man nevne technology transfer offices (TTOer), som nå finnes ved mange universiteter for å ta vare på eierrettigheter til forskningsresultater og for å fremme kommersialisering av disse. Erfaringene med inkubatorer og TTOer er også blandede, i alle fall hvis man har som målsetting å skape foretak som vokser til å bli betydelige regionale aktører.

Generelt er nyetablering og patentering basert på universitetsforskning noe det satses mye på over hele verden for tiden. Det kan være grunn til å understreke at de aller fleste universiteter taper penger på det arbeidet de legger ned her. Satsingen på kommersialisering bærer til en viss grad preg av et sjansespill eller lotteri, hvor bare noen ytterst få av loddene gir (meget stor) gevinst. For mange mindre universiteter og høyskoler vil det nok vært vel så lurt å satse på å bedre samspillet med eksterne aktører og bidra til innovasjon på andre måter, eventuelt inngå samarbeidsavtaler med eksisterende støttestruktur fremfor å starte egne inkubatorer, TTOer og annet. I Norge finnes det allerede en relativt omfattende støttestruktur for kommersialisering av forskning, som stort sett er finansiert av FORNY-programmet i Norges forskningsråd. Det har i dette systemet vært tegn til en gryende tematisk spesialisering, slik at f.eks. kommersialiserbare ideer fra IFE i Halden har vært kommersialisert i samarbeid med aktører rundt Rogalandsforskning og Universitetet i Stavanger fordi disse har hatt faglig spesialkompetanse.

Til slutt bør det nevnes at studier i Norge og andre land viser at tidligere arbeidserfaring er viktig for samarbeid mellom UoH-miljøer og næringslivet. Innenfor teknologi/ingeniørfag samarbeides det uansett. I andre fag er det derimot faglig ansatte med tidligere arbeidserfaring fra næringslivet som samarbeider med næringslivet. Det kan derfor være grunn til å satse på en bredere rekruttering enn det man tradisjonelt har innenfor mange fag, i alle fall dersom dette ikke kommer i konflikt med faglige krav. Mange læresteder har dessuten trappet opp antallet II-stillinger fra næringslivet og andre eksterne aktører.

3.3 Samspill basert på utdanning

Når man snakker om UoH-institusjoners bidrag til innovasjon og konkurransevne i næringslivet, snakkes det ofte om forskning og tiltak som nevnt i 3.2 som TTOer,

forskningsparker osv. Men som nevnt er bedriftenes motivasjon for samspill med universiteter og høyskoler ofte å få tilgang til relevante kandidater. Samspillet på tvers av sektorer knyttet til utdanning, er mye mindre studert og evaluert. Noen læresteder har formalisert arbeidet med å skaffe jobb til kandidatene gjennom en egen administrativ enhet, fordi dette blir sett på som et ansvar for skolen.

En vanlig diskusjon er i hvor stor grad pensum i utdanningene direkte skal reflektere fremtidige arbeidsgiveres behov, og hvordan arbeidsgivere skal få innflytelse på pensum, studiemetoder og annet. Undersøkelser fra USA viser at det er viktig for landets konkurransevne at innholdet i utdanningene reflekterer de behovene samfunnet har. Men hvilke behov har samfunnet for utdanning? Det er f.eks. en åpenbar forskjell mellom behovene til store og/eller teknologisk ledende bedrifter og mindre bedrifter. Førstnevnte legger som regel vekt på at kandidater med høyere grad må ha gode basiskunnskaper (for sivilingeniører innenfor teknologi, naturvitenskap og metode) mer enn spesialkunnskaper tilpasset en bestemt bedrift eller bransje i snever forstand. I større bedrifter og i bedrifter som er teknologiledende, foregår det likevel en opplæring. Mindre bedrifter vil ofte ha mer spesifikke behov, det samme gjelder kanskje mer generelt kravene til kandidater med lavere grad.

Felles for behovene til næringslivet og andre arbeidsgivere er ofte en stadig større vektlegging av kunnskap om nye arbeids- og læringsformer. Dette gjelder spesielt mer gruppearbeid, mer tverrfaglighet og mer bruk av tidsmessige case og ”reelle” data. En god del høyskoler har satset på at studentene i stor grad skal ut i bedrifter for å skrive prosjekt- og hovedoppgaver. Dette kan være organisert som en idébank hvor bedrifter og andre legger inn forslag til oppgaver for studentene. Mange bedrifter får gjennom slike oppgaver utført viktig arbeid (markedsundersøkelser, testing, innføring av ny teknologi og annet) som de ellers kanskje ikke kunne ha betalt for. Samtidig kan det hevdes at hvis høyskolene gjør mye av denne typen arbeid gratis gjennom studenter, vil det kanskje kunne fortrenge utviklingen av en lokal tjenestesektor.

Et viktig aspekt ved slike oppgaver er at studentene ofte kan få arbeid i bedriften etterpå, i noen tilfeller da i en bedrift som fra før av har få ansatte med UoH-bakgrunn. Dette vil kunne danne grunnlaget for senere samarbeid. Innovasjon Norge og Norges forskningsråd har hatt flere programmer som støtter slik kompetanseoppbygging i mindre bedrifter. En del UoH-institusjoner er aktive i etter- og videreutdanning. Dette er et stort marked med mange private aktører, og det er uklart om dette bidrar til å styrke samspillet regionalt.

For mange universiteter og høyskoler er det offentlig sektor snarere enn næringslivet som er mest relevant for kontakt og samarbeid, ikke minst i land som Norge med en relativt stor offentlig sektor. Det er her mange av kandidatene finner arbeid, og det er kanskje her man i første rekke finner partnere og finansieringskilder til forsknings-, utrednings- og utprøvningsprosjekter. Samtidig er det åpenbart at i mange land, ikke minst i Norge, har næringslivet en litt annen tradisjon for kontakt med UoH-institusjonene enn hva offentlig

sektor har. Ikke bare bruker bedrifter betydelige beløp på å kjøpe oppdrag, betale for samarbeidsprosjekter, finansiere stipendiater og i noen tilfeller professorater, men de er også aktive når det gjelder rekruttering og i noen grad påvirkning av studieinnhold og arbeidsformer. Bedrifter presenterer seg selv for studentene i ulike sammenhenger, og ofte ansettes det nye medarbeidere fra studentmassen før studentene er helt ferdige. Innenfor noen fag, kanskje spesielt teknologi, er det rift om nye kandidater, i alle fall i perioder.

Offentlig sektor har vanligvis valgt en mye mer distansert rolle. Her ansettes kandidater gjennom regulære utlysninger snarere enn ved aktiv rekruttering, og offentlige arbeidsgivere har nok vært mindre aktive i forhold til å påvirke studieinnhold og arbeidsformer, i alle fall sammenlignet med hva en del bedrifter har gjort i forhold til ingeniørutdanning. Samtidig er det et stadig sterkere fokus på innovasjon i offentlig sektor for tiden. På den ene siden er det et stadig press på offentlig sektor i forhold til effektivisering, fornyelse og nyskaping, og det er liten grunn til å tro at dette vil bli svakere framover. På den andre siden er det flere som har hevdet at Norges sterke konkurransevne ikke minst skyldes at man faktisk har en relativt effektiv og byråkratisk offentlig sektor her i landet. Norske offentlige etater har for eksempel vært tidlig ute med å innføre IKT i sine tjenester, og sammenlignet med andre land går det rimelig raskt å betale skatt og importere og eksportere produkter i Norge. Det er grunn til å tro at dette blant annet skyldes en markant kompetanseheving blant ansatte i offentlig sektor de siste tiårene. Likevel vil nok behovet for innovasjon og nytenking bare bli større. Dette gjelder også mer på "lokalt nivå" – for eksempel i behandlingsinstitusjoner for syke og i skolesektoren – siden trenden er at den enkelte institusjon og skole får stadig større frihet i forhold til organisering og arbeidsformer.

Innovasjon i offentlig sektor er et lite utforsket område. Noen foreløpige studier fra NIFU STEP viser at innovasjon i helsesektoren ikke minst kommer til gjennom arbeidet til frivillige organisasjoner. For øvrig er organisasjonsstrukturer og personalforhold svært stabile, og det kan være grunn til å hevde at en viktig kilde til innovasjon dermed blir den ballasten som personalet tar med seg fra studiene sine. Her har det skjedd en del i Norge og andre land de siste årene i forhold til nye fag og nye arbeidsformer. Ved NTNU skal for eksempel alle studenter gjennom kurset "Eksperter i team" som fokuserer bl.a. på samarbeid, lærings- og gruppeprosesser. For legestudentene innebærer dette at de plasseres i grupper sammen med sykepleierstudenter fra Høgskolen i Sør-Trøndelag, og erfaringene er foreløpig at dette er svært vellykket.

Et annet eksempel er hvordan "innovasjon og entreprenørskap" i større grad kommer inn i fagkretsen på utdanninger hvor dette ikke har vært vanlig. Mange høyskoler tilbyr nå kurs i bedriftsetablering for sine lærerstudenter (noen også for utdanninger innen helse- og sosialfag). Tanken er både at dette kan være viktig for studentene i forhold til deres senere virke som lærere, men det reflekterer også en konkret satsing på "elevbedrifter" osv. som mer generelt skal fremme entreprenørskap og "gründervirksomhet" i det norske samfunnet. Den sterke satsingen på slike emner i hele det norske UoH-systemet gjør at man kan spørre

seg hvor lærekreftene skal komme fra – hvis det skal drives forskningsbasert undervisning innenfor entreprenørskap, er det ikke så mange aktuelle fagpersoner å ta av innenfor landets grenser. Løsningen er nok å utvikle slik kompetanse lokalt og tilpasset det enkelte studium. Den etter hvert omfattende litteraturen omkring nyskaping viser at nyskappingsprosesser varierer sterkt fra bransje til bransje og fagområde til fagområde. Nyskaping i skolesektoren eller helsesektoren krever dermed helt spesiell fagkompetanse og sannsynligvis også et nært samspill mellom institusjoner i sektoren og universiteter/høgskoler. Noen forskere som har sett på teknologifagene, mener at det er best om nyskaping blir et gjennomgående tema i studiene snarere enn et mer påklistret emne som i liten grad henger sammen med hva man lærer for øvrig. Her behøves det imidlertid flere studier, også fra andre områder enn ingeniørutdanning.

Det er nok ikke uten grunn at eksemplene over er hentet fra profesjonsstudier som ingeniør, lærer og sykepleier. Både tradisjonen for oppmøte og strammere styring av profesjonsstudier, samt den nærere kontakten med ”brukersektorene”, gjør at det er lettere å tenke nytt og få gjennomført det. Samtidig er det liten tvil om at også tradisjonelle gradsstudier kanskje kan ha godt av litt nytenkning i forhold til samspillet med eksterne aktører. Her vil det nok i enda større grad være nødvendig at utdanningsinstitusjonene selv må være drivkraften i arbeidet, fordi dette neppe vil bli et tydelig og sterkt krav fra potensielle arbeidsgivere for studentene. Så lenge den faglige kvaliteten opprettholdes, kan det godt tenkes at det vil være en gevinst for høgskolen å kunne tilby innovative studietilbud som er godt tilpasset kravene i et fremtidig arbeidsmarked. Også for fagpersonalet ved høgskolene, som de fleste steder er gjennom en omfattende kompetanseoppbygging (en del steder med relativt stor grad av finansiering fra fylkeskommune og andre lokale/regionale aktører), kan det være motiverende med en viss nytenkning og faglig spissing av studiene.

3.4 Oppsummering

Noen erfaringer fra universiteter og høyskoler i Norge og andre land:

- Man bør utvikle nisjer som fungerer nasjonalt, fokuser på bestemte bransjer eller samfunnsområder hvor det ikke er så sterk konkurranse fra før. Ofte finnes det ”klynger” i regionen som man kan fokusere på, men regionene blir ofte for små, i alle fall hvis det er snakk om fylkesinndeling.
- Knytte kontakter med nasjonale sentra for å kunne tilby påbygning osv. til de utdanninger man tilbyr lokalt.
- Knytte gode kontakter med regionale kunnskapsaktører som forskningsinstitutter m.m.
- Forstå mangfoldet og de ulike behovene eksternt.
- Bruke studentene aktivt i forhold til eksterne aktører.
- Arbeide for å øke mobiliteten mellom sektorene, også for faglig personale.

- Det er en økende tendens til å bygge inn ”entreprenørskap” som en integrert del av studiene, også i fagområder som i hovedsak rekrutteres til offentlig sektor.
- ”Innovasjon” i offentlig sektor kan like gjerne skje gjennom utdanningssamarbeid som gjennom FoU-prosjekter.

4 Betydningen av organisering for studentrekruttering og læringsmiljø

I dette kapittelet skal vi se nærmere på hvem studentene ved Høgskolen i Østfold er og hva de synes om sitt læringsmiljø. Datakildene vi bruker for å se på rekruttering og frafall er tall fra Samordna opptak, Database for høyere utdanning (DBH) og Statistisk sentralbyrå (SSB). Data fra de siste års stud.mag.-undersøkelsene vil bli brukt for å se på studentenes læringsmiljø og trivsel. Stud.mag.-undersøkelsen er en trivsel og tilfredshetsundersøkelse som gjennomføres årlig blant et utvalg utdanninger ved landets læresteder (for en nærmere presentasjon av stud.mag.-undersøkelsen (se Wiers-Jenssen & Aamodt 2002 eller Hovdhaugen 2004). For å gi et referansepunkt til dataene fra stud.mag.-undersøkelsene vil de sammenlignes med et gjennomsnitt for andre sammenlignbare høgskoler. De høgskoler som er definert som sammenlignbare med Høgskolen i Østfold er Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskolen i Telemark, Høgskolen i Hedmark, Høgskolen i Buskerud og Høgskolen i Sogn og Fjordane. Det disse høgskolene har felles er at de er mellomstore, alle er nettverksorganisert, det vil si tilbyr utdanning på flere steder, de har alle mellom 3000 og 5000 studenter og mellom drøyt 200 og i underkant av 500 fast ansatte².

4.1 Rekruttering og frafall

Tabell 4.1 viser at søkningen til Høgskolen i Østfold har vært forholdsvis stabil over tid. Dette blir også bekreftet i en ny studie av rekrutteringen til høyere utdanning (Næss og Støren 2006). Det er kun små endringer over tid, og høgskolen har siden 2000 hatt omtrent 1,5 primærsøkere per plass. Vi finner tilsvarende måltall for søkere for andre sammenlignbare høgskoler. Imidlertid er det viktig å være oppmerksom på at antall søkere per plass er et måltall som kan endre seg både på grunn av populariteten til ulike studier ved lærested, men også på grunn av endringer i antallet studieplasser. Vi ser at måltallet øker noe i 2004, sannsynligvis fremst på grunn av at det er en nedgang i antallet studieplasser. Høgskolen i Østfold har hatt en svak økning i antallet registrerte studenter fra 2000 til 2004.

Tabell 4.1 Antall studieplasser og søkere ved Høgskolen i Østfold, 2000-2005

	<i>Studieplasser</i>	<i>Søkere</i>	<i>Primær</i>	<i>Kvalifisert</i>	<i>Tilbud</i>	<i>Svart</i> <i>ja</i>	<i>Primærsøker/</i> <i>plass</i>
2005	1181	5553	1945	4067	1681	1271	1,6
2004	1087	5111	1808	3778	1625	1207	1,7
2003	1195	5264	1756	3773	1716	1257	1,5
2002	1223	5487	1848	3995	1714	1282	1,5
2001	1233	5259	1808	3599	1621	1272	1,5
2000	1125	5832	1831	4419	1651	1248	1,6

Kilde: Samordna opptak, Søkerstatistikk 2000-2005

Høgskolen i Østfold har en forholdsvis stor grad av lokalrekruttering, hvilket blant annet reflekteres i data fra stud.mag.-undersøkelsen. I følge årsrapporten fra 2004 er åtte av ti studenter rekruttert fra Østfold (Høgskolen i Østfold 2004). Dermed kan høgskolen bli påvirket av endringer i studietilbøyeligheten blant ungdom i fylket. Næss og Støren (2006) viser at studietilbøyeligheten blant 20-åringer fra Østfold har økt over tid, men den har økt noe mindre enn landsgjennomsnittet. I 1991 begynte omtrent 24 prosent av alle 20-åringer i Norge i høyere utdanning, mens tilsvarende tall for Østfold var 23 prosent. I 2003 har andelen 20-åringer i landet som tar utdanning økt til 32 prosent, mens andelen i Østfold har økt til 29 prosent. Videre finner de at det er forholdsvis liten vekst i nye studenter fra Østfold fylke, sammenlignet med andre fylker (Næss og Støren 2006:31).

Det ser ut til at Høgskolen i Østfold i høy grad utdanner studenter for det lokale arbeidsmarkedet, blant annet med mange studenter på allmennlærerutdanningen (33 prosent av studentene) og i helse- og sosialfag (30 prosent av studentene). En undersøkelse av sykepleiestudenter på Østlandet utenom Oslo/Akershus viser også at de i høy grad er lokalt rekruttert og at forholdsvis mange av de ferdige kandidatene finner seg arbeid i regionen de studerte i (Arnesen 2003:124). Blant ingeniørene er det derimot ikke en like sterk tendens til at kandidatene fra Høgskolen i Østfold bosetter seg i høgskoleområdet, men de bosetter seg i høy grad i samme landsdel som de er utdannet (Arnesen 2003:107).

For å måle frafall ser vi på hvor stor andel av studentene som var ved lærestedet et år som fortsatt er der det påfølgende året. En studie av frafall fra høgskolene på 1990-tallet viser at fra kullet som begynte i en høgskoleutdanning høsten 1994 er 77,1 prosent fortsatt i utdanning på en høgskole året etter, mens tilsvarende tall for kullet som begynte i høyere utdanning i 1997 er 79,3 prosent (Aamodt 2001:34). Nyere data viser at andelen som fortsatt tar en høgskoleutdanning blant studenter som begynte høsten 1999 er på 76,2 prosent, og blant studenter som begynte høsten 2003 er det 75,6 prosent som fortsatt er i utdanning. Med andre ord er det små endringer over tid. Det er også liten endring i frafall ved Høgskolen i Østfold: Blant de som begynte i 1994 var andelen som fortsatt var i høgskoleutdanning et år senere 77,2 (Aamodt 2001:49), mens det var 77,2 prosent av de

² Kriterier for å definere ulike typer høgskoler er basert på Skodvin (1999) og Larsen & Prøitz (2005).

som begynte i 1999 og 76,2 prosent av de som begynte i 2003 som fortsatt var i utdanning året etter. Med andre ord ser det ut til at Kvalitetsreformen i seg har hatt lite å si for andelen studenter som forlater Høgskolen i Østfold etter første året. I tillegg er hoveddelen av studentene som forlater høgskolen ikke studenter året etter, med andre ord skifter de ikke til et annet lærested men de går ut av høyere utdanning. Generelt sett er det mindre frafall på høgskoleutdanninger enn i universitetsutdanninger (Aamodt 2001). Frafallet ved Høgskolen i Østfold er på nivå med gjennomsnittet, og har ikke økt over tid. I tillegg finner Wiers-Jenssen og Aamodt (2002:41) at det ikke er noen sammenheng mellom institusjonsstørrelse og frafall, men at forskjeller i frafallsprosent mellom høgskolene i større grad henger sammen med studietilbudet.

Dermed ser det ut til at Høgskolen i Østfold har en forholdsvis stabil rekruttering og et frafall på nivå med gjennomsnittet for høgskolesektoren.

4.2 Studenttilfredshet

Stud.mag.-undersøkelsen undersøker studentenes tilfredshet og trivsel, og kan ses på som en form for brukerundersøkelse. Imidlertid finnes det begrensninger i undersøkelsen, blant annet er den gjennomført på nye studenter, og dermed er det i stor grad førsteinntrykk som blir undersøkt. Samtidig er det stor stabilitet i undersøkelsen over tid, noe som taler for at den gir et forholdsvis korrekt bilde av de nye studentenes oppfatning av sitt lærested. Et gjennomgående funn er blant annet at studenter ved små læresteder er mer fornøyde enn studenter ved større læresteder (Wiers-Jenssen & Aamodt 2001, Wiers-Jenssen et al 2002). Forklaringen til at studenter på mindre læresteder er mer fornøyde finner vi i forhold som sosialt miljø, pedagogisk kvalitet og administrativ service snarere enn studentenes vurdering av den faglige kvaliteten på utdanningen de får (Wiers-Jenssen & Aamodt 2001:8).

For å undersøke nærmere hva studentene ved Høgskolen i Østfold mener om studiene sine vil vi se nærmere på større studier som har vært undersøkt ved høgskolen de siste par årene og sammenligne disse med studenter på samme utdanning ved sammenlignbare høgskoler. Ved Høgskolen i Østfold har følgende studier vært med i stud.mag.-undersøkelsen: allmennlærer (2001 og 2005), øk.adm (2004), sykepleie (2002) og dataingeniør (2001). I tillegg har informatikk og sosionom vært gjenstand for undersøkelse, men på grunn av at det var få respondenter i de to tilfellene (færre enn 25) er de utelatt fra sammenligningene. Vi vil først sammenligne studentene ved Høgskolen i Østfold med andre høgskoler, og deretter undersøke om det er noen endring over tid i hva allmennlærerne ved Høgskolen i Østfold mener om sitt utdanningstilbud.

Tabell 4.2 Andel fornøyde blant allmennlærerstudentene ved HiØ, sammenlignet med gjennomsnittet for allmennlærerstudenter ved andre høyskoler (tall fra høsten 2005)

	Andel fornøyd	
	HiØ	Andre
Samlet vurdering av lærestedet	84,8	81,2
Faglig kvalitet på forelesninger/undervisning	69,7	71,5
Pedagogisk kvalitet på forelesninger/undervisning	43,9	58,0
Lærernes evne til å skape faglig engasjement	46,1	47,1
Helhetsvurdering av forelesningslokaler	61,5	66,7
Helhetsvurdering av lokaler for gruppearbeid mm	79,7	55,4
Helhetsvurdering av bibliotektilbud	75,7	87,9
Helhetsvurdering av lesesalstilbud	53,2	64,0
Tilgjengelighet til PC og annet datautstyr	73,9	81,3
Helhetsvurdering av administrativ service	64,6	68,5
Faglige miljøet ved lærestedet	57,6	68,9
Sosiale miljøet ved lærestedet	68,2	76,7

N(Østfold): 66 respondenter N(andre): 207 respondenter

Tabell 4.2 viser hva allmennlærerstudentene ved Høgskolen i Østfold mener om ulike aspekter ved studiet sitt, og det bare to utsagn der vi finner signifikante forskjeller (uthevet). Med andre ord er HiØ i stor grad forholdsvis gjennomsnittlig på både faglig og pedagogisk kvalitet, administrativ service, faglig miljø og sosialt miljø på allmennlærerutdanningen. Allmennlærerstudentene som begynte ved HiØ høsten 2005 er imidlertid mer fornøyde enn studenter på sammenlignbare høyskoler med lokaler for gruppearbeid, men litt mindre fornøyde med sitt bibliotektilbud. Samtidig er det viktig å merke seg at tre av fire studenter ved HiØ tross alt er fornøyd med bibliotektilbudet ved høgskolen.

For øk.adm.studentene er det kun undervisningslokalene samt lærernes evne til å skape faglig engasjement der vi finner signifikante forskjeller mellom Høgskolen i Østfold og andre læresteder (tabell 4.3). Blant studenter i øk.adm ved Høgskolen i Østfold er det 61,1 prosent av studentene som er fornøyde med lærernes evne til å skape faglig engasjement, og tilsvarende tall for gjennomsnittet er 38,7 prosent. Imidlertid ser det ut til at øk.adm. studentene ved HiØ er mindre fornøyde med undervisningslokalene enn øk.adm. studenter på andre sammenlignbare høyskoler. Data her er fra 2004, det vil si før innflyttingen i nye lokaler på Remmen.

Tabell 4.3 Andel fornøyde blant studentene i øk.adm. ved HiØ, sammenlignet med gjennomsnittet for studenter øk adm. ved andre høyskoler (tall fra høsten 2004)

	Andel fornøyd	
	HiØ	Andre
Samlet vurdering av lærestedet	77,7	80,3
Faglig kvalitet på forelesninger/undervisning	76,0	65,3
Pedagogisk kvalitet på forelesninger/undervisning	48,2	55,2
Lærernes evne til å skape faglig engasjement	61,1	38,7
Helhetsvurdering av forelesningslokaler	51,9	71,8
Helhetsvurdering av lokaler for gruppearbeid mm	35,9	53,9
Helhetsvurdering av bibliotektilbud	55,5	63,2
Helhetsvurdering av lesesalstilbud	47,1	38,1
Tilgjengelighet til PC og annet datautstyr	71,7	72,2
Helhetsvurdering av administrativ service	67,9	62,5
Faglige miljøet ved lærestedet	61,1	52,2
Sosiale miljøet ved lærestedet	64,8	58,0

N(Østfold): 55 respondenter N(andre): 157 respondenter

Tabell 4.4 viser sykepleierstudentene ved Høgskolen i Østfold sammenlignet med andre. Sykepleierstudentene ved HiØ er svært tilfredse med lokalene de holder til i, de er mer fornøyde enn gjennomsnittet med bibliotek, forelesningslokaler, lokaler for gruppearbeid og lesesalstilbudet. Derimot er de mindre fornøyde enn gjennomsnittet med lærernes evne til å skape faglig engasjement. Sykepleierstudentene er lokalisert i Fredrikstad, på Kråkerøy.

Tabell 4.4 Andel fornøyde blant sykepleierstudentene ved HiØ, sammenlignet med gjennomsnittet for sykepleierstudenter ved andre høyskoler (tall fra høsten 2002)

	Andel fornøyd	
	HiØ	Andre
Samlet vurdering av lærestedet	88,1	80,4
Faglig kvalitet på forelesninger/undervisning	78,0	79,2
Pedagogisk kvalitet på forelesninger/undervisning	67,8	72,0
Lærernes evne til å skape faglig engasjement	48,3	72,5
Helhetsvurdering av forelesningslokaler	89,8	53,9
Helhetsvurdering av lokaler for gruppearbeid mm	86,5	61,7
Helhetsvurdering av bibliotektilbud	93,1	68,6
Helhetsvurdering av lesesalstilbud	79,7	43,3
Tilgjengelighet til PC og annet datautstyr	79,7	69,7
Helhetsvurdering av administrativ service	66,1	64,9
Faglige miljøet ved lærestedet	72,9	71,4
Sosiale miljøet ved lærestedet	72,9	65,3

N(Østfold): 59 respondenter N(andre): 335 respondenter

Den siste utdanningen der vi sammenligner studentene ved Høgskolen i Østfold og andre er dataingeniør (se tabell 4.5).

Tabell 4. 5 Andel fornøyde blant dataingeniørstudentene ved HiØ, sammenlignet med gjennomsnittet for dataingeniørstudenter ved andre høyskoler (tall fra høsten 2001)³

	Andel fornøyd	
	HiØ	Andre
Samlet vurdering av lærestedet	70,0	82,2
Faglig kvalitet på forelesninger/undervisning	53,3	66,1
Pedagogisk kvalitet på forelesninger/undervisning	31,0	39,8
Lærernes evne til å skape faglig engasjement	60,0	33,8
Helhetsvurdering av forelesningslokaler	56,6	79,7
Helhetsvurdering av lokaler for gruppearbeid mm	60,0	74,0
Helhetsvurdering av bibliotektilbud	53,4	71,8
Helhetsvurdering av lesesalstilbud	21,4	61,2
Tilgjengelighet til PC og annet datautstyr	72,4	74,6
Helhetsvurdering av administrativ service	40,0	64,5
Faglige miljøet ved lærestedet	58,6	56,1
Sosiale miljøet ved lærestedet	37,9	56,9

N(Østfold): 30 respondenter N(andre): 281 respondenter

Studentene på dataingeniør ved HiØ er mer fornøyde enn gjennomsnittet med lærernes evne til å skape faglig engasjement, mens de er mindre fornøyde med forelesningslokaler, lesesal, administrativ service og sosialt miljø.

Dermed har vi sett at det er variasjoner i holdningene til studentene på de ulike utdanningene. Øk.adm.-studentene og dataingeniørstudentene er fornøyde med lærernes evne til å skape faglig engasjement, mens sykepleierstudentene ikke er det. Det er også variasjoner i hva studentene mener om undervisningslokalene, men har sannsynligvis sammenheng med at de er lokalisert på ulike steder.

³ Her er sammenligningsgrunnlaget noe annerledes på grunn av hvor fagene finnes.

Sammenligningsgrunnlaget for dataingeniør er følgende høyskoler: Høgskolen i Vestfold, Høgskolen i Stavanger, Høgskolen i Sogn og Fjordane, Høgskolen i Buskerud, Høgskolen i Gjøvik, Høgskolen i Stord/Haugesund og Høgskolen i Ålesund

Tabell 4.6 Andel fornøyde blant allmennlærerstudentene undersøkt i 2001 og 2005

	Andel fornøyd	
	2001	2005
Samlet vurdering av lærestedet	69,4	84,8
Faglig kvalitet på forelesninger/undervisning	73,3	69,7
Pedagogisk kvalitet på forelesninger/undervisning	58,9	43,9
Lærernes evne til å skape faglig engasjement	60,0	46,1
Helhetsvurdering av forelesningslokaler	18,2	61,5
Helhetsvurdering av lokaler for gruppearbeid mm	40,3	79,7
Helhetsvurdering av bibliotektilbud	90,7	75,7
Helhetsvurdering av lesesalstilbud	50,7	53,2
Tilgjengelighet til PC og annet datautstyr	83,8	73,9
Helhetsvurdering av administrativ service	82,4	64,6
Faglige miljøet ved lærestedet	62,7	57,6
Sosiale miljøet ved lærestedet	71,6	68,2
Kantinetilbudet ved lærestedet	44,0	19,7
Arkitektur: Funksjonell utforming	36,9	78,5
Arkitektur: Estetisk utforming	24,7	67,6

N(2001): 77 respondenter N(2005): 66 respondenter

Dersom vi sammenligner allmennlærernes holdninger undersøkt over tid finner vi noen interessante endringer. Det er en større andel av studentene som har en positiv vurdering av lærestedet sitt, i 2005 er det omtrent 85 prosent av studentene som er fornøyde med HiØ, mens tilsvarende tall i 2001 var 70 prosent. Videre er det en klart større andel av studentene som er fornøyde med forelesningslokalene og lokaler for gruppearbeid i 2005 enn i 2001, og det er en kraftig økning i andelen studenter som mener at høskolesenteret har en god funksjonell og estetisk utforming. Dette er sannsynligvis en effekt av at det har blitt bygget et nytt høskolesenter på Remmen, med nye lokaler. Derimot observerer vi en nedgang i andel som er fornøyde med biblioteket, og at det også er en noe lavere andel som er fornøyde med den service som administrasjonen yter i 2005 enn i 2001. Det er imidlertid vanskelig å si hva det kan skyldes, men det kan komme av at avstanden mellom studenter og administrasjon oppleves som større i et nytt, større bygg og at det kan virke litt fremmedgjørende på studentene.

4.3 Faktorer som kan påvirke rekruttering og frafall

Ulike studenter søker seg til ulike typer læresteder og dermed er det ikke lett å gi en oppskrift på hva et lærested bør være for å tiltrekke seg flest mulig studenter. Dette kan avhenge av svært mange forskjellige faktorer. En sentral faktor i denne sammenheng er ikke minst lokalisering av studiestedet i forhold til hvor studentene bor. I et forsøk på å se hva høskolens plassering kan ha å si for rekrutteringen kan vi bruke data fra SSB for nye studenter i høyere utdanning (første gang registrert) og sammenligne hvor stor andel av

studentene fra de fire byene Halden, Moss, Sarpsborg og Fredrikstad som rekrutteres til Høgskolen i Østfold.

Tabell 4.7 Andel studenter ved Høgskolen i Østfold fra ulike byer i regionen i 1999 og 2003

Kommune	<i>Andel ved HiØ 1999</i>	Andel ved HiØ 2003
Halden	58 %	62 %
Moss	28 %	24 %
Sarpsborg	56 %	53 %
Fredrikstad	52 %	47 %

Kilde: SSB-data over nye studenter høsten 1999 og høsten 2003

Tallene i tabell 4.7 antyder stabilitet over tid, der en fra 1999 til 2003 ikke ser markante endringer i rekrutteringen fra de ulike byene til høgskolen. Samtidig er det en klar sammenheng mellom hvor høgskolen er lokalisert og graden av rekruttering. Ungdom fra Moss har mye større sannsynlighet for å dra ut av fylket for å studere enn ungdom fra Halden, Sarpsborg og Fredrikstad. Omtrent halvparten av nye studenter fra Halden, Sarpsborg og Fredrikstad velger å studere ved Høgskolen i Østfold, mens tilsvarende tall for nye studenter fra Moss er en fjerdedel. Det ser i tillegg ut til at ungdom fra Moss som begynner i høyere utdanning ofte velger å studere i Oslo sammenlignet med ungdom fra Halden, Sarpsborg og Fredrikstad.

Størrelse på lærestedet er en annen faktor som kan tenkes å påvirke studentrekruttering. Som tidligere nevnt finner vi en større grad av tilfredshet på mindre læresteder enn på større læresteder (Wiers-Jenssen & Aamodt 2001, Wiers-Jenssen et al 2002). Grunnen til at tilfredsheten er større på små læresteder kan være at avstanden mellom undervisningspersonale og student er mindre, og at det er enklere å få informasjon og veiledning eller få kontakt med studiekamerater. Imidlertid er det slik at dersom vi ser på nyere søkertall og rekruttering av studenter har de mindre høgskolene større problemer med sviktende søkertall og dårlig rekruttering enn de større høgskolene. Dette kan ha sammenheng med lokalisering, de større høgskolene er ofte lokalisert i større byer og i sentrale strøk. Dermed er det vanskelig å si i hvor stor grad størrelsen på institusjonen har noe å si for rekrutteringen.

Wiers-Jenssen et al 2002 viser at sosialt miljø er en av de viktigste faktorene for studenttilfredsheten, med andre ord kan og bør høgskolen arbeide for å legge til rette for et godt sosialt miljø. Med unntak av dataingeniørstudentene er studentene ved Høgskolen i Østfold generelt forholdsvis fornøyde med sitt sosiale miljø, minst to tredjedeler sier at de er fornøyde. Det er imidlertid mulig at utformingen av høgskolens lokaler kan bidra til å fremme eller hemme det sosiale miljøet. Dermed er det viktig å skape møteplasser og tilrettelegge lokalene slik at det bidrar til å bygge det sosiale miljøet.

I data fra stud.mag.undersøkelsene er det en tendens til at læresteder som har forholdsvis nye lokaler også har en stor andel fornøyde studenter. Historisk sett har alltid Høgskolen i Lillehammer toppet statistikken over godt fornøyde studenter. Deler av dette kan skyldes fag, men noe kan også skyldes at høgskolen har forholdsvis nye lokaler som fremmer møter blant studenter og mellom studenter og lærere. Det er også tendenser til at Høgskolen i Agder har fått en større andel fornøyde studenter etter at de flyttet inn i nye lokaler, når alle studiene i Kristiansand ble samlokalisert på Gimlemoen. Samtidig er det mulig at det ikke bare er lokalene i seg men også andre faktorer, slik som avstand til byen studiet ligger i og hvor gode kommunikasjonsmulighetene er også har en effekt på trivsel og tilfredshet.

4.4 Byer som studiesteder

Det er vanskelig å si i hvilken grad byen lærestedet er lokalisert til har betydning for studentenes trivsel. Som tidligere nevnt ser det ut til at sosialt miljø, samt fysiske lokaler har en del å si for studentenes trivsel. Dersom byen (lokaliseringen) som sådan har noen påvirkning på trivsel så kan det være i forhold til hvor godt den støtter opp om studentenes sosiale miljø. Gode kommunikasjonsmuligheter mellom der studentene bor, lærestedet og steder der studentene møtes (uavhengig om det er på campus eller på byen) er sannsynligvis viktig for at det skal kunne skapes et godt sosialt miljø. Dermed kan byen lærestedet er lokalisert i tilrettelegge for et godt sosialt miljø, men sannsynligvis ikke ha noen direkte påvirkning utover det.

Som tidligere nevnt har Høgskolen i Østfold en forholdsvis stor grad av lokalrekruttering. Et spørsmål kan dermed være om stor grad av lokalrekruttering har mye å si for hvordan studentene opplever det sosiale miljøet. Stud.mag.-undersøkelsen viser at høgskolestudenter generelt er svært fornøyde med det sosiale miljøet ved lærestedet, i gjennomsnitt er minst to tredjedeler fornøyde. Det er små forskjeller på de som er lokalrekruttert og de som har måttet flytte for å begynne på høgskolen, men det viser seg at de som ikke er lokalrekruttert er noe mer fornøyde samtidig som de også er noe mer misfornøyde med det sosiale miljøet ved lærestedet. Dersom vi sammenligner på lærestedsnivå er det imidlertid ingen systematiske forskjeller. Dermed kan det se ut til at det i større grad er faktorer ved lærestedet som bidrar til studentenes trivsel enn hvor de er rekruttert fra, og i den grad studentene på en utdanning rapporterer at de opplever et dårlig sosialt miljø så kommer det ikke av hvor studentene er rekruttert fra, men er sannsynligvis en effekt av andre faktorer ved studiet.

4.5 Oppsummering

- Høgskolen i Østfold rekrutterer ganske likt andre høgskoler. Studentene rekrutteres gjerne lokalt
- Etter studiene får kandidatene fra Høgskolen i Østfold seg gjerne arbeid i regionen. Den regionale tilknytningen til høgskolen må derfor sies å være god
- Studentene ved høgskolen trives godt, og høgskolen har lite frafall i studiene
- Det ser ut som at fysisk miljø betyr en god del for studenttrivselen (Remmen)
- Hvorvidt byen har stor betydning i forhold til studentrekruttering er vanskelig å si. Det er små forskjeller i studenttrivsel på studenter som er lokalt rekruttert og som er tilreisende. Det er med andre ord mer sannsynlig at det er forhold ved selve lærestedet som avgjør studenttrivsel og ikke lokaliseringen som sådan

5 En avsluttende drøfting

I den prosess som Høgskolen i Østfold nå er inne i, er en avveining av de mange forhold som en eventuell beslutning skal baseres på, en svært vanskelig øvelse. Betyr en videreføring av eksisterende organisering (og lokalisering) at høgskolen ikke tilpasser seg endrede rammebetingelser, eller er det slik at man innen den nåværende organisasjonsform og med den eksisterende lokalisering, faktisk har større fleksibilitet enn det man antar? I hvilken grad skal organisering være en konsekvens av lokalisering, alternativt, i hvilken grad kan organisering aktivt brukes for å motvirke eventuelle uheldige konsekvenser av dagens lokalisering?

NIFU STEP har ikke sett det som sin oppgave å konkludere i forhold til disse problemstillingene. Dette har både sammenheng med at eksisterende kunnskap om nevnte forhold både har klare mangler, der det kan være vanskelig å generalisere fra en setting til en annen, men også at prosjektets rammer har satt klare begrensninger på hvor dypt man kan trenge inn i problemstillingene. Formålet med denne avsluttende drøftingen er derfor først og fremst å identifisere de mest sentrale valg man står overfor i den videre beslutningsprosessen, samt de argumenter som kan brukes for og mot ulike løsninger.

Et utgangspunkt for enhver løsning er imidlertid det eksisterende faglige samarbeid som allerede finnes internt og eksternt ved høgskolen, samt de ansatte og studentenes holdninger og intensjoner knyttet til fremtidig organisering og lokalisering. Under gjøres det derfor en kort vurdering av de innspill som foreligger på disse punktene.

5.1 Eksisterende faglig samarbeid internt og eksternt

I en intern prosess utført av de ulike avdelingene ved Høgskolen i Østfold, er eksisterende samarbeid internt både i forhold til undervisning og FoU, samt relasjoner til eksterne partnere, forsøkt kartlagt (Høgskolen i Østfold 2006). Ut fra den forholdsvis sparsomme informasjonen i denne kartleggingen, er det vanskelig å trekke svært detaljerte konklusjoner om det reelle innholdet i det interne og eksterne faglige samarbeidet ved høgskolen. Noen mer generelle trekk, knyttet mer til kontaktmønster og profil på samarbeidet, synes lettere identifiserbart.

Et generelt trekk i kartleggingen er at det allerede foregår en del undervisningssamarbeid ved høgskolen. Dette samarbeidet skjer både mellom helse- og sosialfag og ingeniørfag, så vel som mellom informasjonsteknologifagene og de andre ingeniørfagene. Samtidig synes dagens samarbeid å være på et forholdsvis enkelt nivå – man bruker lærere som har den nødvendige fagkunnskapen til å undervise i relevante emner på eget fag. Etablert undervisningssamarbeid som har et mer tverrfaglig mål, er ikke så synlig i kartleggingen, selv om eksempler kan finnes.

Selv om kartleggingen kanskje ikke har vært like omfattende ved alle avdelinger, der alle samarbeidsrelasjoner på utdanningssiden kanskje ikke er identifisert, synes det også som om det først og fremst er ved ingeniørutdanningene i Sarpsborg at de eksterne samarbeidsrelasjonene til andre læresteder i inn- og utland er størst. Her er listen over samarbeidende universiteter og høyskoler lang og imponerende, selv om det kan være vanskelig å vite hvor aktive de ulike kontaktene er.

I forhold til eksternt FoU-samarbeid, er høyskolens ulike ingeniørfag igjen svært synlige, og der ikke minst IT-fagene blir langt mer profilerte. Mens ingeniørfagene i Sarpsborg synes å ha en aktiv samarbeidsprofil med andre læresteder på utdanningssiden, er profilen på det eksterne samarbeidet til IT-fagene i Halden noe annerledes. Her er det først og fremst på FoU-siden at samarbeidet med andre høyskoler og universiteter synes mest etablert. IT-fagene synes også å ha flere større FoU-prosjekter enn de andre avdelingene, selv om noen få større prosjekter også forekommer her (ikke minst synes det å være et visst omfang på de regionale innovasjonsprosjektene som utføres ved ingeniørfagene i Sarpsborg).

Når det gjelder FoU-samarbeid med næringslivet opprettholdes noe av forskjellene mellom ingeniørfagene i Sarpsborg og IT-fagene i Halden. Mens man i Sarpsborg, og ved helse- og sosialfagene i Fredrikstad synes å ha mange, men små og svært faglig forskjellige prosjekter på gang (fra lærebokutarbeiding til ulike former for testing for næringslivet), er de eksterne FoU-relasjonene til IT-fagene i Halden både større og mer tradisjonelt kompetansegivende (dr.grader/publisering internasjonalt). Et trekk som gjelder mange av samarbeidsrelasjonene er imidlertid at mange av næringslivspartnerne ikke bare finnes regionalt, men også nasjonalt.

5.2 Synspunkter og holdninger til fremtidig organisering, lokalisering og FoU-samarbeid

Når det gjelder synspunkter og holdninger til fremtidig organisering, lokalisering, og til mulig FoU-samarbeid, kan man i tillegg til høyskolens egen kartlegging, også trekke veksler på en rapport utarbeidet fra MMI på oppdrag fra Fredrikstad Utvikling (MMI 2005).

Fremtidig lokalisering er et hovedtema i MMIs rapport, men der det er vanskelig å trekke noen bestemte konklusjoner ut av materialet som er analysert. Eksempelvis har man spurt potensielle ingeniørstudenter i videregående skole om deres synspunkter på ulike studiesteder, der til dels motstridende tendenser kan identifiseres. Mens det opplyses at kun 1 av 10 elever i videregående kunne tenke seg å studere ingeniørfag i Halden, mener likevel 7 av 10 elever at Halden (Remmen) gir et godt inntrykk (MMI 2005: 5). At mange elever også ofte svarer ”vet ikke” på spørsmålene i undersøkelsen, er heller ikke et godt utgangspunkt for å konkludere.

Samtidig er også dagens ingeniørstudenter og de faglige ansatte ved ingeniørutdanningene i Sarpsborg spurt om deres holdninger til fremtidig lokalisering av disse utdanningene. Igjen er imidlertid synspunktene noe vanskelige å fortolke. Mens det antydes at ingeniørstudentene ikke synes spesielt om sitt nåværende studiested grunnet dagens undervisningslokaler og –fasiliteter (MMI 2005: 19), der de heller vil til Fredrikstad, og i alle fall ikke til Halden (MMI 2005: 27), er imidlertid inntrykkene deres av studiestedene relativt likt (MMI 2005: 24). Igjen synes en høy ”vet ikke” svarandel å legge klare begrensninger på muligheten til å konkludere.

I forhold til de faglige ansatte, er holdningene til fortsatt lokalisering i Sarpsborg motsatt av studentenes. Undersøkelsen fra MMI antyder at de faglige ansatte i Sarpsborg i hovedsak ønsker å være der de er i dag, igjen med Fredrikstad som et mulig alternativ, og med Halden som det minst ønskede alternativet (MMI 2005: 5). Det eksisterer imidlertid også her nyanser i materialet. Sett i forhold til mulighetene til faglig utvikling, er eksempelvis forskjellene mellom lokaliseringalternativene som skisseres mindre. Mens 8 av 10 ansatte sier at mulighetene til faglig utvikling er gode i Sarpsborg, mener 7 av 10 det samme om Fredrikstad, og 6 av 10 det samme om Halden (MMI 2005: 33, 36, 39). Med andre ord blir selv det minst attraktive alternativet vurdert overveiende positivt langs denne dimensjonen.

Mens MMI-undersøkelsen i liten grad antyder hva innholdet i den ”faglige utviklingen” ved flytting eller opprettholdelse av dagens lokalisering, har avdelingene ved Høgskolen i Østfold selv antydnet hva som kan være mulige tverrfaglige FoU-satsinger i tiden som kommer (Høgskolen i Østfold 2006). Det mest interessante med denne kartleggingen, er at ambisjonsnivået i alle fall synes høyt. En annen tydelig tendens er også at man kan identifisere mange konkrete planer og prosjekter knyttet til et tettere samarbeid mellom helse- og sosialfagene og ingeniørfagene i Sarpsborg. Helse- og sosialfagene har imidlertid planer om samarbeid med flere avdelinger, og synes således å være den avdeling som har størst ambisjoner om faglig samarbeid over eksisterende avdelingsgrenser. Ved ingeniørfagene i Sarpsborg synes fokus først og fremst å være på oppbygging av formalkompetanse i staben. IT-fagene i Halden markerer tydelig at man ønsker å utvikle et dr.gradsstudium innen 2010. Slik sett har de ulike avdelingene noe ulike målsettinger med sin faglige utvikling.

Selv om disse målsettingene kan være noe forskjellige, kan det identifiseres flere potensielt bærekraftige skjæringspunkter mellom dagens avdelingsstruktur som kan bidra til en større realfagssatsing ved Høgskolen i Østfold, eksempelvis innen:

- Helseteknologi/laboratoriarbeid innen biokjemi, mikrobiologi, bioteknologi
- Materialutvikling/-teknologi/-testing
- Regional innovasjon
- Digital læring
- Samt innen diverse andre satsinger på IKT-feltet

5.3 Beslutningsalternativer og argumenter

Kartleggingene over synes å bekrefte en del av de mer generelle tendenser som man tidligere har sett gjøre seg gjeldende ved Høgskolen i Østfold, nemlig at man kanskje har mer samarbeid med utenlandske institusjoner enn gjennomsnittet av norske høyskoler, samt at FoU-samarbeidet med næringslivet også kan være noe over snittet for norske høyskoler (se Kyvik & Skodvin 1998). På den andre siden, har kanskje Høgskolen i Østfold fremdeles mindre internt faglig samarbeid enn andre tilsvarende høyskoler. Ønsket om å utvikle det interne faglige samarbeidet ved høyskolen er på denne bakgrunn forståelig, selv om en profil som en høyskole med et utstrakt eksternt samarbeid slett ikke bør ses på som en ulempe.

Som vist i kapittel fire, er studentene stort sett fornøyd med studiemiljøet ved Høgskolen i Østfold, unntaket her synes i så måte å være ingeniørstudentene i Sarpsborg, der MMI-studien indikerer en viss misnøye med dagens undervisningslokaler og fasiliteter (MMI 2005). Studentrekrutteringen til høyskolen synes også stabil, og studentfracfallet er på nivå med andre tilsvarende høyskoler. Mange av studentene ved høyskolen finner seg arbeid i regionen (Østfold) i etterkant av studiene. Det eneste spesielle problemet man synes å ha i Østfold, er at studietilbøyeligheten i dette fylket er noe under landsgjennomsnittet, samt at veksten i nye studenter er noe mindre sammenlignet med andre fylker (Næss & Støren 2006).

Sett i forhold til de tre spørsmålene som er i fokus for dette notatet; faglig samarbeid, næringslivssamarbeid, og studentrekruttering/læringsmiljø, er dermed utgangspunktet for Høgskolen i Østfold slett ikke dårlig. Gitt at etablering av faglig samarbeid i fusjonerte utdanningsinstitusjoner ofte tar rundt 10 år å få i stand (Skodvin 1999A), kan man faktisk hevde at de initiativ til sterkere faglig samarbeid som man nå kan se i Østfold er et resultat av høyskolereformen i 1994. Årsaken til at det tar så lang tid å etablere slikt samarbeid er at dette ikke bare er et resultat av struktur, men like mye har sammenheng med bygging av tillit og etablering av en fellesskapskultur ved fusjonerte læresteder.

Lokaliseringsalternativer

Når man likevel åpner for å vurdere en endret lokalisering av høyskolen, kan vi på bakgrunn av kunnskapen som er systematisert i dette notatet, etablere noen argumenttrekker som innspill til den videre beslutningsprosess:

Argumenter for å opprettholde dagens lokalisering

Sett i et studentperspektiv er Høgskolen i Østfold en relativt velfungerende institusjon å studere ved. Man rekrutterer lokalt (som andre høyskoler i Norge), og det å være tilstede der hvor studentene bor og befinner seg, kan ventelig bli enda mer viktig i tiden som kommer. Argumentet her er at studentgruppen blir mer mangfoldig, der større grad av variasjon i alder, studieintensitet og behov for etter- og videreutdanning vil gjøre seg gjeldende. Nærhet til studentene kan også ha en potensiell betydning for å øke

studietilbøyeligheten i fylket. Nærhet til studentene blir her viktig, noe som dagens lokalisering i høy grad bidrar til. Ut fra et slikt perspektiv burde høgskolen faktisk ”spre” seg enda mer, ikke minst i forhold til de områder i fylket der hvor man synes å ha dårlig rekruttering (Moss). Ut fra indikasjoner om at studentene som i dag er lokalisert i Sarpsborg er misfornøyd med studielokaler og studiefasiliteter, bør høgskolen ta initiativ for å bedre dette. Holder man den bygningsmessige infrastrukturen utenfor, er ikke nødvendigvis driftsutgiftene knyttet til tre studiesteder mindre enn ved å ha færre studiesteder.

Uavhengig av dagens lokalisering, synes det å være flere samarbeidsinitiativ på gang mellom ulike avdelinger, der det kan argumenteres for at årsaken til at det har tatt tid å få igangsatt et slikt samarbeid mer skyldes tids- og tillitsaspekter enn fysisk lokalisering. Endring i lokalisering og eventuell organisering, kan tenkes å skape ”støy” som kan bidra til å ta fokus bort fra disse initiativene, der nye strukturer igjen må ”sette seg” før større grad av faglig samarbeid kan etableres. Selv om en intensjon med å endre lokalisering er å initiere mer samarbeid internt, kan resultatet på kort sikt være det motsatte.

Selv med dagens lokalisering synes Høgskolen i Østfold å ha flere næringslivskontakter, og mer eksternt samarbeid med utlandet, enn det som er vanlig for norske høgskoler. Dagens lokalisering åpner også opp for at man kan etablere mer formalisert samarbeid med offentlige myndigheter på de steder hvor man har sin virksomhet. Nyere forskning antyder da også at et tettere samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner – myndigheter/offentlig sektor – næringsliv, skaper større muligheter for nytenkning og innovasjon.

Argumenter for lokalisering på to studiesteder

Selv om studentene ved Høgskolen i Østfold er fornøyd, er det indikasjoner på at studentene i Sarpsborg er mer misfornøyd, og at en endret lokalisering der høgskolen kun har ett studiested i Sarpsborg/Fredrikstad-regionen, vil kunne bøte på dette. Hvis dette i tillegg ville resultere i moderne og tidsmessige undervisningslokaler og –fasiliteter, vil studenttrivselen sannsynligvis øke, noe som igjen har gunstig effekt på læringsmiljøet. For høgskolen ville det å kun drive på to studiesteder, øke sannsynligheten for å spare penger i forhold til å drifte bygningsmessig infrastruktur. Ett studiested i Sarpsborg/Fredrikstad regionen ville i tillegg skape to mer likeverdige studiesteder i forhold til den nødvendige ”kritiske masse” ved høgskolen, både målt ved antall studenter og antall ansatte.

Ser man på de faglige samarbeidsinitiativ som er tatt mellom ulike avdelinger ved høgskolen, er det en tydelig og sterk interesse for samarbeid mellom helse- og sosialfag og ingeniørfagene i Sarpsborg – et samarbeid som dermed kunne stimuleres ytterligere. Ett felles studiested i Sarpsborg/Fredrikstad-regionen ville dessuten kunne øke synligheten av og profilen på høgskolen i denne regionen. Nærheten til industri og praksisplasser for studentene vil opprettholdes. For fagpersonalet som i dag arbeider ved høgskolen i denne delen av fylket, ville endringene i reisetid være ganske begrenset.

Argumenter for lokalisering på ett studiested

Høgskolen rekrutterer i dag få studenter fra områdene nærmest Oslo (eksempelvis Moss), og sannsynligheten for at man kan etablere studietilbud som vil være attraktivt sammenlignet med hva som finnes i Oslo-regionen, er forholdsvis liten. Å samle all virksomhet rundt det som i dag er det største studiestedet (Halden), kan skape et alternativ i så måte. Moderne lokaler og et dynamisk fagmiljø er også sentrale betingelser for å skape trivsel og et godt læringsmiljø. Kostnadene ved å drive bygningsmessig infrastruktur er høyst sannsynlig mindre enn ved å ha flere studiesteder.

Samling på ett studiested ville innebære at man kan legge til rette for mer avdelingsovergripende og/eller tverrfaglig samarbeid. En sterkere kopling av de ulike realfaginnslagene ved høgskolen vil på sikt bli lettere gjennom en slik løsning, der en også lettere kan stimulere til samarbeid med andre fagområder. I forhold til næringslivs-samarbeidet vil kanskje ikke en lokalisering i Halden ha mye å bety fordi mye av det eksterne samarbeidet som i dag foregår er med partnere som er spredt i hele regionen, men også nasjonalt og internasjonalt. Ingeniørene som utdannes i Østfold har allerede i dag en stor spredning i forhold til hvor man får seg jobb i etterkant, der det relevante arbeidsmarkedet i like stor grad synes å være ”Østlandet” som ”Østfold”. Høgskolen synes å inneha faglige nisjer på nasjonalt/internasjonalt nivå i minst like stor grad som å inneha en sterk regional forankring.

Organiseringsgrep uavhengig av lokalisering

En kompliserende faktor i forhold til lokalisering, er selvsagt at man kombinert med endret lokalisering også kan tenke seg at den interne organiseringen av høgskolen endres – og da spesielt i forhold til dagens *avdelingsstruktur*. Høgskolen i Østfold har i dag en avdelingsstruktur som i stor grad er historisk betinget, og hvor lite nytt har skjedd siden sammenslåingen i 1994. I dag er størrelsen på de ulike avdelingene svært ulik ved høgskolen, med helse- og sosialfag og lærerutdanningen som de dominerende avdelingene, med samfunnsfag/språkfagene i en slags mellomkategori (i alle fall målt i antall studenter), og der dagens to avdelinger med ingeniør/realfagsfokus må sies å være relativt små enheter både målt ved antall ansatte og antall studenter. Denne ulike størrelsen på avdelingene kan ha betydning for avdelingenes evne til å håndtere ulike oppgaver, der svært små avdelinger gjerne ikke har den faglige og administrative kapasitet som trengs for å kunne operere som en mer selvstendig og strategisk enhet (Kyvik 1996)(se også kapittel 2).

På den annen side kan det neppe være verken hensiktsmessig eller ønskelig å utvikle en avdelingsstruktur som har lik størrelse som viktigste målsetting. Organisatorisk mangfold i forhold til organisasjonsstruktur kan være en forholdsvis effektiv organisasjonsform (se eksempelvis Stensaker 2002). At den nåværende avdelingsstrukturen er historisk betinget betyr imidlertid at organiseringen av den faglige virksomheten har vært noenlunde stabil i lengre tid. Dette kan ha betydning for graden av faglig nytenkning både innen avdelingene, og ikke minst i skjæringspunktet mellom avdelingene. Organisasjonsgrensene betyr i

realiteten at man styrer oppmerksomhet i bestemte retninger, og der f eks mer tverrfaglig eller flerfaglig forskning eller utdanningsvirksomhet kan være vanskeligere å få til. Ved å slå sammen en eller flere av dagens avdelinger kan man stimulere til dette, og ikke minst kunne skape nye overbygningsutdanninger/etter/videreutdanningstilbud på toppen av grunnutdanningene.

Et viktig poeng i forhold til antall avdelinger og størrelsen på disse, er imidlertid at selv om formell struktur betyr mye, vil enkeltforskere fremdeles ha en interesse i å opprettholde sterke relasjoner til egen disiplin. Merittering og forskningssamarbeid følger ofte disiplingrenser, og kan representere en motkraft i forhold til formell struktur. Ved Universitetet i Tromsø, som i mange år hadde en profil knyttet til det å være tverrfaglig og faglig grenseoverskridende, endret man sin organisasjonsstruktur på 90-tallet. En viktig årsak til dette var det man kan kalle ”disiplinært press” fra egne fagfolk (Dahl og Stensaker 1999). Sammenslåtte og/eller store avdelinger vil derfor ofte utvikle et behov for å etablere ”subenheter” – fagseksjoner som i praksis har ganske stort selvstyre og lite faglig kontakt med andre fagseksjoner i samme avdeling.

I forhold til organiseringsvariabelen er det imidlertid mulig å tenke seg andre måter å stimulere til bedre faglig samarbeid på enn bare gjennom å bruke avdelingsstrukturen. Et mulig skritt på veien kan her være å tenke seg at initiativ knyttet til avdelingenes fellessatsinger blir etablert som *ett eller flere tverrfaglige forskningsprogram* ved høgskolen i Østfold. En oppbygning rundt en slik felles faglig satsing vil kunne ha flere fordeler. Det ville bidra til å lette prioriteringen mellom de mange og varierte FoU-initiativ som eksisterer internt ved høgskolen, og ville kanskje også bidra til å øke interessen hos enkeltforskere for å (om-)definere sin forskningsinteresse der man i større grad må innordne seg, samt være en del av et større faglig felleskap. Forskningsprogrammet ville i så måte representere en motvekt til den tendens til fragmentering som man i dag kan identifisere i forhold til FoU-virksomheten. Etablering av ett eller flere forskningsprogram vil også være et grep for å synliggjøre høgskolen overfor næringsliv, offentlig sektor – der personer utenfra lettere vet hvor man ”kan henvende seg” ved høgskolen.

Gitt det forhold at mange av fagmiljøene ved høgskolen også er små, og med store forskjeller internt knyttet til grad av forskningsintensitet og forskningsinteresse, kan en annen ide være å etablere et *tverrfaglig (realfags-)forskningssenter* (en variant vil her kunne være noe som ligner en ”Graduate School”) som innebærer at man over tid bygger opp en organisatorisk og faglig forpliktende enhet på tvers av dagens faglige og geografiske strukturer. Slike organisatoriske løsninger kan man ofte finne ved mange amerikanske universiteter som ofte utgjør et konglomerat av små og store institutter og forskjellige fagutdanninger (se også Hazelkorn 2005). Den største forskjellen mellom å tenke et tverrfaglig forskningssenter i stedet for et felles forskningsprogram, er at mens man i det sistnevnte tilfellet i større grad må utvikle en mer integrert faglig profil, kan man i forhold til sentertankegangen tenke seg at man samler de personer ved høgskolen som mer allment, eller i alle fall for en gitt periode, har et forsknings- eller

kompetanseutviklingsprosjekt. Tanken er her at man ved å samle personer med ulik faglig bakgrunn bidrar til økt kreativitet, samtidig som det kan være gevinster å hente på å kople individuelle prosjekter til faglige fellesaktiviteter så som metodisk utvikling, faglig ledelse, innovasjonsambisjoner, næringslivskoplinger etc., der senteret utgjør en bred faglig ramme og infrastrukturen rundt enkeltindividene. Et argument for denne løsningen i forhold til Høgskolen i Østfold, er at mange FoU-prosjekter er forholdsvis små og individualiserte, men kanskje også livskraftige, og der man først og fremst savner en organisatorisk overbygning i forhold til disse enkeltstående prosjektene. Et slikt senter kan også være et potensielt attraktivt sted i forhold til nyrekruttering av fagpersonale. Senter for Profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo har eksempelvis mange av de nevnte funksjoner, og utgjør en faglig ramme for prosjekter fra ulike avdelinger ved høgskolen, samtidig som senteret også har lyktes i å rekruttere eksternt.

En siste mulighet som kan nevnes er å bruke *studiestruktur som faglig brobygger*. Kvalitetsreformen har åpnet opp for en mulighet til å tenke nytt om hvordan studieprogram kan bygges opp, og der dette også åpner for at man kan bruke studiestrukturen som middel for å utvikle et tettere faglig samarbeid. Et argument for en slik løsning er ikke minst at det undervisningssamarbeid som skjer ved Høgskolen i Østfold i dag i stor grad er ”individualisert” – der enkeltlærere ofte underviser på svært spesifikke emner ved andre avdelinger, og der faglig samarbeid i bred forstand i liten grad eksisterer. Ved Universitetet i Twente i Nederland la man for noen år tilbake om sin utdanningsstruktur på mastergradsnivå til en ”major/minor” variant der eksempelvis studenter med en teknisk bakgrunn kan ta flere kurs innenfor samfunnsfagene innen sitt ordinære studieløp. Omlegging av gradsstrukturen i Norge åpner opp for en mulighet til lignende endringer, ikke minst gjennom den økende moduleringen av kurs og studieløp. Erfaringer fra Nederland viser at å bygge opp moduler som kan være relevante for andre fagområder har bidratt til økt faglig kontakt over disiplinensene og til etablering av nye utdannings- og studieløp (Goedegebuure 2001). Slik kontakt kan gjøre det lettere å endre formell struktur på et senere tidspunkt.

Fra utredning til strategi

I denne rapporten er erfaringer og studier knyttet til flercampusinstitusjoner og til deres forsknings- og utdanningsvirksomhet forsøkt belyst langs ulike dimensjoner. Gjennomgangen av tilgjengelige, relevante data, studier og litteratur viser at kunnskapsgrunnlaget i seg selv ikke gir entydige svar på de problemstillingene som er reist. Forskningsbasert kunnskap kan tegne et klarere bilde av de dilemmaer høgskolen står overfor, men den kan ikke fjerne dem. Her som ofte ellers står vi med andre ord overfor en situasjon der kunnskap ikke kan avpolitiserer institusjonspolitiske problemstillinger. Ofte dreier institusjonelle utfordringer seg i vel så stor grad om verdivalg som forskningsbasert kunnskap. Ofte dreier det seg om avveininger som favoriserer noen og noens interesser framfor andre. I rapporten har vi imidlertid forsøkt å bringe til torgs kunnskap og resonnementer som klargjør hvilke avveininger man står overfor. Slik sett håper vi at

beslutningstakerne vil få et bedre grunnlag for å anvende bedre argumenter og gjøre klokere valg.

Referanser

- Arnesen, C. (2003) Nyutdannedes regionale tilpasning. En analyse av bosettingsmønster og arbeidsmarkedstilpasning blant nyutdannede kandidater. NIFU rapport 7/2003. Oslo.
- Beerkens, E. (2004) Global opportunities and institutional embeddedness. Higher education consortia in Europe and Southeast Asia. Cheps, University of Twente, Enschede.
- Berglund, F. (2004) Kunnskapsmessig infrastruktur – utviklingstrekk i høyere utdanning, forskning og arbeidsmarked. NIFU STEP arbeidsnotat 13/2004. Oslo.
- Clark, B. (1998) *Creating Entrepreneurial Universities: Organizational Patterns of Transformation*. Pergamon, New York.
- Dahl, J. & Stensaker, B. (1999) *Fra modernitet til tradisjon. Styring og organisering av virksomheten ved Universitetet i Tromsø*. NIFU, Oslo.
- Eastman, J. & Lang, D. (2001) Mergers in higher education: Lessons from theory and experience. University of Toronto University Press, Toronto.
- Etzkowitz, H. & L. Leydesdorff (2000) The dynamics of innovation: from national systems and 'Mode 2' to a Triple Helix of university-industry-government relations, *Research Policy*, 29, 109-123.
- Goedegebuure L. (1992) Merges in higher education. A comparative perspective. Utrecht: CHEPS
- Goedegebuure, L. (2001) *The rise of the entrepreneurial university. A perspective from Europe*. Paper presented at the International conference on Higher Education Reform and development, Zhejiang University, China, October 24-27.
- Gulbrandsen, M. (1995) *Universitet og region - samarbeid mellom universiteter og regionalt næringsliv i Norden*. København: Nordisk Ministerråd, TemaNord 1995:518.
- Gulbrandsen, M. (2003) "Jeg gjør jo ikke dette for å bli rik av det". *Kommersialisering av universitetsforskning – en intervjustudie*. Oslo: NIFU, Rapport 6/2003. Elektronisk versjon finnes her: <http://www.nifustep.no/content/download/1003/9866/file/rapport6-2003.pdf>.
- Gulbrandsen, M. & I. M. Larsen (2000) *Forholdet mellom UoH-sektoren og næringslivet – et krevende mangfold*. Oslo: NIFU, Rapport 7/2000

Gulbrandsen, M. & J-C. Smeby (2005) "Industry funding and university professors' research performance", *Research Policy*, 34: 932-950.

Harman, G. (2000) Institutional mergers in Australian higher education since 1960. *Higher Education Quarterly*, 54, pp. 343-366.

Harman, K. (2000) Merging divergent campus cultures into coherent educational communities: Challenges for higher education leaders. Paper presented at the CHER annual conference, 2000.

Harman, G. & Harman, K. (2003) Institutional mergers in higher education: Lessons from international experience. *Tertiary Education and Management*, 9, pp. 29-44.

Hatton, E.J. (2002) Charles Stuart University: a case study of institutional amalgamation. *Higher Education*, 44, pp. 5-27.

Hazelkorn, E. (2005) *University research management. Developing research in new institutions*. OECD, Paris.

Hervik, A. & S. J. Waagø (1997) *Evaluering av brukerstyrt forskning på oppdrag fra Nærings- og handelsdepartementet*. BI/NTNU, Senter for næringsutvikling og entreprenørskap/Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse. Oslo/Trondheim.

Hovdhaugen, E. (2004): *Tidsbruk og ambisjon. Resultater fra stud.mag.-undersøkelsene 2001, 2002 og 2003* NIFU skriftserie 16/2004 Oslo: NIFU

Høgskolen i Østfold (2004A): *Årsrapport 2004*

Høgskolen i Østfold (2004B) Forsknings- og utviklingsarbeid. Formidling. En presentasjon av FoU-virksomheten. Høgskolen i Østfold. Remmen/Halden.

Høgskolen i Østfold (2006) *Realfagsatsingen. Innhenting av informasjon om studietilbud og FoU*. Notat. Høgskolen i Østfold, Halden.

Kyvik, S. (1998) *Kritisk masse: om forskningsmiljøers størrelse, produktivitet og kvalitet*. NIFU skriftserie 8/98, Oslo.

Kyvik, S. (red) (1999) *Evaluering av høgskolereformen*. Norges forskningsråd, Oslo.

Kyvik, S. & Skodvin, O. J. (1998) *FoU ved statlige høgskoler*. NIFU, Oslo.

Kyvik, S. (1996) Instituttstørrelse og administrative kostnader. I Gornitzka, Å, Kyvik, S. & Larsen, I. M., Byråkratisering av universitetene? Dokumentasjon og analyse av administrativ endring. NIFU. Oslo.

Lang, D. (2002) A lexicon of inter-institutional cooperation. *Higher Education*, 44, pp. 153-183.

Larsen, I.M. & Prøitz, T.S. (2005) Satsingen strategiske høyskoleprosjekter – en underveisevaluering. Norges forskningsråd, Oslo.

Larsen, I.M. & Stensaker, B. (2002) Om å foregripe forandringer – faglige og organisatoriske utviklingsprosesser i et fremtidig ”Innlandsuniversitet”. NIFU skriftserie 19/2002. Oslo.

Lauglo, J., T. Olsen, P. Aasen, B. Stensaker & P. Hetland (2004) På vei mot Innlandsuniversitetet. En vurdering av mulige PhD-program. NIFU STEP arbeidsnotat. 15/2004. Oslo

Lødding, B. (2005) Fra realfagspoeng til realfagsstudier? NIFU STEP arbeidsnotat 14/2005. Oslo.

Massy, W. F. ed. (1996) Resource allocation in higher education. University of Michigan Press, Ann Arbor.

Massingham, P. (2001) Australia's federated network universities: what happened? *Journal of Higher Education Policy and Management*, 23, pp. 19-32.

Mittuniversitetet (2004) Mittuniversitetets utvecklingsplan 2004-2008. Sundsvall.

MMI (2005) *Holdninger til ingeniørfag ved HiØ*. Spørreundersøkelse utarbeidet for Fredrikstad utvikling. MMI, Oslo.

Mulvey, T.M. (1993) An analysis of the Mergers of American Institutions of Higher Education. UMI. Ann Arbor.

Næss, T. & L. A. Støren (2006): *Hvem er de nye studentene? Bakgrunn og studievalg* NIFU STEP Arbeidsnotat 3/2006 Oslo: NIFU STEP

Prøitz, T. S. (2005A) Bakgrunnsutredning – campus prosjektene ved Høgskolen i Hedmark. NIFU STEP arbeidsnotat 16/2005, Oslo.

Prøitz, T.S. (2005B) Høyere utdanning i Trondheim. Profil, posisjonering og potensial for sammenslåing melleom HiST og NTNU. NIFU STEP arbeidsnotat 11/2005, Oslo.

- Prøitz, T.S. (2001) ”Jo mer vi er sammen” – dynamisk utvikling mot en nettverksinstitusjon i Hedmark og Oppland”. NIFU skriftserie 19/2001. Oslo.
- Rowley, G. (1997) Mergers in higher education: a strategic analysis. *Higher Education Quarterly*, 51, pp. 251-263.
- Norgård, J.D. & Skodvin, O.J. (2002) The importance of geography and culture in mergers: A Norwegian institutional case study. *Higher Education*, 44, pp. 73-90.
- Skodvin, O.J. (1999A) Mergers in higher education – success or failure? *Tertiary Education and Management*, 5, pp. 65-80.
- Skodvin O-J. (1999B) *Administrasjon og faglig samarbeid ved samlokaliserte høyskoler og nettverkshøyskoler Evaluering av høyskolereformen Delrapport 6* Oslo: Norges forskningsråd.
- Smart, J. C., Kuh, G. D. & Tierney, W. G. (1996) The roles of institutional cultures and decision-approaches in promoting organisational effectiveness in two-year colleges. Paper presented at the AIR conference, Albuquerque, New Mexico. 5-8th May.
- Stensaker, B. (2002) Strategiske valg og institusjonelle konsekvenser. Organisasjonsutvikling ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. NIFU skriftserie 18/2002.
- Wiers-Jenssen, J., B. Stensaker & J. B. Grøgaard (2002): ”Student Satisfaction: Towards an empirical deconstruction of the concept”, *Quality in Higher Education*, 8, pp. 183-195
- Wiers-Jenssen, J. & P. O. Aamodt (2002) *Trivsel og innsats Studenters tilfredshet med lærested og tid brukt til studier. Resultater fra ”Stud.mag.”-undersøkelsene* NIFU rapport 1/2002. Oslo: NIFU
- Wyatt J. (1998) A rapid result: the achievement of a merger in higher education. *Higher Education Review*, 31, pp. 15-34
- Aamodt, P.O. (2001). *Studiegjennomføring og studiefravall En statistisk oversikt* NIFU skriftserie 14/2001. Oslo: NIFU